1854

-163

TANÍTÓK
ÉS
TANÁROK
SZÁMÁRA

MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK

4

1999. 39. ÉVFOLYAM

1999. XXXIX. évf. MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK 4. szám

A szerkesztő bizottság elnöke:
Dr. Szendrei János
Helyettes: Dr. Varga István

A szerkesztő bizottság tagjai:
Dr. Frick Mária (Baja); Dr. Fülöp László (Kaposvár);
Dr. Lakotár Katalin (Szombathely); Dr. Miklovicz Árpád (Nyíregyháza);
Muhovitsné Újvári Klára (Győr); Dr. Nagy Andor (Eger); Nanszákné Dr. Cserfalvi Ilona (Debrecen);
Dr. Puskás Albert (Szeged); Dr. Wirth Lajos (Jászberény); Dr. Zukovits Imre (Pécs).

Főszerkesztő:
Dr. Dobcsányi Ferenc
Helyettes: Rozgonyiné Dr. Molnár Emma

Szerkesztő:
Dr. Békési Imréné

A lap az Oktatási Minisztérium, a Soros Alapítvány és a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola támogatásával jelent meg.

TARTALOM

Dr. Farkas József: Időszerű gondolatok a leszerelésre nevelésről 151
Kecskés István: A sikerélmény titka 153
Budai Júlia, Fábiánné Páger Anna, Páger Margit, Piskoltiné Tóth Andrea:
A kritikai gondolkodás tanításáról 154
Vizi Tímea: Prevenciós modell és tapasztalatai egy komplex oktatási intézményben 159

MŰHELY

Imre Rubenné: Egy regényhős nyelvhasználatának főbb sajátosságai
(Móricz Zsigmond: A fáklya) 162
Dr. Légrádi László: Az erkölcstanítás alternatív tanterve 168
Dr. H. Tóth István: A nevelőről a nyelvhasználat fejlesztéséért 171
Tuza Tibor: Cigány népismereti feladatlapok II. 177

ÖRÖKSÉG

Fericsán Kálmán: Tehetséggondozás a „Középipartanodában" 182

SZEMLE

Dr. Oláh János: Trencséni László: Korok, gyerekek, nevelők 185
Dr. Oláh János: Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: Pedagógia jelenségek vizsgálata 185
Dr. Hajzer Lajos: Ju. F. Ovszjannyikov: Az orosz beszéd aranymondásai 186
Dr. Horvát László–Dr. Palotay Ferencné: Amit a pedagógiáról tudni érdemes 187
Dr. Dombi Alice: Dr. Oláh János: Mester János élete és munkássága 189
Dr. Domonkos János: A Galyatetői nagyszálló megnyitásának
60. évfordulójára (Kodály-emlékek) 189

DR. FARKAS JÓZSEF
igazgató
Általános Művelődési Központ
Nemesnádudvar

Időszerű gondolatok a leszerelésre nevelésről

Az ezredfordulóhoz közeledve egyre több jubileumi megemlékezésre kerül sor. E dolgozattal is egy centenáriumi évfordulóról, az egy évszázada Hágában, Hollandia fővárosában tartott békekonferenciáról és annak a békepedagógiára gyakorolt hatásairól szeretnénk megemlékezni.

A nemzetközi békemozgalom történetének kiemelkedő eseménye az első hágai nemzetközi békekonferencia, amelyet éppen száz évvel ezelőtt, 1899. május 18 és július 29-e között rendeztek meg. A tanácskozáson 26 kormány képviseltette magát. Ezen konferencián a vitás nemzetközi kérdések megoldására létrehozták a *Nemzetközi Választott Bíróságot* (Cour permanente d' arbitrage) és a tények felderítése céljából a *Nemzetközi Vizsgáló Bizottságot* (Commissions internationales d' equéte). A kongresszus résztvevői az alábbi határozatot fogadták el: „Az emberiség anyagi és erkölcsi jólétének előmozdítására felette kívánatos, hogy immár az egész emberiségre nyomasztóan ható katonai terhek csökkentessenek."[1]

E rendezvény különbözött az eddigiektől, nem abból a célból hívták össze, hogy véget vessenek egy háborúnak, hanem azért, hogy nemzetközi jogi intézményeket hozzanak létre a leszerelés, a háború megelőzése és a nemzetek közötti vitás kérdések békés rendezése érdekében.

A békepedagógiában döntő fordulatot jelentett az UNESCO 1974. október 17-e és november 23-a között megtartott ülésszakán elfogadott ajánlás „a nemzetközi megértésre, együttműködésre és békére, az emberi és alapvető szabadságjogok tiszteletére nevelésről".[2] A változás akkor következett be, amikor egyre több állam oktatáspolitikájának meghatározásakor figyelembe vette az „Ajánlás"-ban megfogalmazottakat.

E munka szerves folytatásként került sor az UNESCO főigazgatójának kezdeményezésére összehívott kongresszusra, melynek témája a leszerelésre nevelés volt. A tanácskozás 1980. június 9-e és 13-a között ülésezett az UNESCO székhelyén, Párizsban. A tanácskozásról záróokmányt adtak ki.

A dokumentum a leszerelésre nevelést a békére nevelés igen fontos részeként definiálja, amely magába foglalja a leszereléssel kapcsolatos ismeretek nyújtását, valamint a leszerelést elősegítő nevelést. Mindenki, aki neveléssel foglalkozik, tehet valamit a leszerelésre nevelés érdekében, azáltal, ha tanítványaikkal tudatosítják, hogy a hatalmas méretű fegyverkezésnek milyen szociális, gazdasági és kulturális hatásai vannak, illetve az atomfegyverek bevetése esetén az emberiségnek milyenek a túlélési esélyei.

A záróokmány a leszerelést *egyrészt* egy olyan akcióként definiálja, amelynek célja: a fegyverkezés ellenőrzése, korlátozása és csökkentése – beleértve az egyoldalú leszerelési indítványokat is – és végül az általános és teljes leszerelés. *Másrészt* egy folyamatként, amelynek célja, hogy a nemzetek közötti ellentéteket, vitás kérdéseket fegyverek nélkül oldják meg.

A leszerelésre nevelés olyan szabad és kiegyensúlyozott információáramlást követel meg, amely biztosítja az objektivitást. Ezért az iskolának arra kell felkészítenie a tanulókat – mégpedig a véleményalkotás és véleménynyilvánítás szabadságának biztosítása mellett –, hogy képesek legyenek a háborús uszításoknak, a hadipropagandának, a militarizmusnak ellenállni.

A leszerelésre nevelés nem elégedhet meg a leszerelési szándékokkal kapcsolatos várakozások kommentálásával. Feladata a leszerelés, a nemzetközi biztonság garantálása és a fejlődés közötti

kapcsolatok felismerése. Ennek érdekében a gyermekek életfeltételeit és érdekszféráit éppúgy figyelembe kell venni, mint azokat a politikai realitásokat, amelyek között a leszerelésre nevelés megvalósul. Egyidejűleg be kell mutatni azokat a gazdasági, politikai és szociális tényezőket is, amelyek az emberiség biztonsága szempontjából fontosak. A leszerelésre nevelés feladata olyan ésszerű érvek felsorakoztatása a leszerelés fontosságát bizonyítandó, amelyek független tudományos kutatásokon alapulnak. A nemzetközi megegyezésekben arra kell törekedni, hogy az emberi és humánus jogok a fegyveres konfliktusok időszakában is érvényesüljenek, alternatívákat (például nem fegyveres védelmi rendszereket és erőszakmentes civil akciókat) kell keresni a biztonság eléréséhez.

A leszerelésre nevelésnek keresnie kell és fel kell tárnia az előítéleteknek, az egyéni és kollektív erőszaknak, a konfliktusok szubjektív okait, alapjait.

A leszerelésre nevelésnek olyan értékekre kell építenie, mint a nemzetközi megértés, az ideológiai és kulturális különbségekkel szembeni tolerancia, a szociális igazságosság és az emberek közötti szolidaritás iránti elkötelezettség.[3]

Felvetődik a kérdés, hogy az egypólusúvá vált világunkban aktuális-e a leszerelésről, a leszerelésre nevelésről beszélni. Dolgozatom írásakor három hete tartanak a jugoszláviai bombázások. Nők és gyermekek tízezrei kényszerülnek elhagyni szülőföldjüket, otthonaikat.

Az UNICEF 1995-ben közzétett adatai szerint az elmúlt tíz esztendőben kereken kétmillió gyermek vesztette életét különböző háborúkban, négy-öt millió nyomorék lett, és tizenkét millió hajléktalanná vált. Ruandában 114 000 gyermek veszítette el szüleit. Mozambikban az utolsó nyolc évben 490000 gyermek halálát okozta a háború. Becslések szerint tízmillió gyermek – ebből egymillió a volt Jugoszlávia területén élő – súlyos pszichés sérüléseket szenvedett a háború következményeként. Az egyre szélesebb körben elterjedő kiskaliberű lőfegyvereket már a tízévesek is tudják használni, és sajnos használják is a különböző harci cselekmények és mészárlások aktív részeseiként.[4]

A világ vezetői, Nobel-díjasok és békeaktivisták és a békefelhívást támogató nemzetközi szervezetek 1999 májusában nemzetközi konferenciát szerveztek Hágában. A centenáriumi évforduló jó alkalmat kínál arra, hogy a polgári társadalom megszervezze az évszázad utolsó fontos konferenciáját, melynek a békéről és a nemzetközi igazságosságról kell szólnia. A konferencia jelmondata: „Ideje elvetni minden háborút!"[5] A világkonferencia szervezői felhívással fordultak a világ népeihez. A „Hágai Békefelhívás 1999" az első hágai békekonferencia célkitűzéseire támaszkodik. A közleményben egyebek között az alábbi követeléseket fogalmazták meg önmaguk és vezetőink számára: „...Találjunk módszereket – ill. használjuk a meglévőket – a konfliktusok megelőzésére azáltal, hogy megszüntetjük a konfliktusok okait, köztük a világ erőforrásainak egyenlőtlen elosztását, nemzetek és nemzeten belüli csoportok ellenségeskedéseit, a minden eddiginél halálosabb arzenáljait a hagyományos és tömegpusztító fegyvereknek, amelyek belső logikája szinte kikényszeríti, hogy használják őket. E célok megvalósítása érdekében mi, erre elkötelezettek kezdeményezzük a végső lépéseket, hogy eltöröljük a háborút, hogy az erő törvényét felcseréljük a törvény erejére. „Hívunk mindenkit, hogy támogassa terveinket..."[6]

A fentiekből látható, hogy tennivaló van bőven. Ehhez azonnal hozzákezdhetünk, hisz nem kell hozzá sem pénz, sem új oktatási törvény, sem új tanterv.

A leszerelésre nevelés az egész társadalom feladata. Így mind az iskolai és iskolán kívüli nevelésnek (mint például a család, a helyi közösségek), mind a médiának megvan a lehetősége arra, hogy részt vegyen e feladat megoldásában. Nekünk, pedagógusoknak és a médiában dolgozóknak is a leginkább megfelelő módszerek kidolgozására kell törekednünk.

IRODALOM

1. Kemény, Ferenc: A világbéke LAMPEL RKK (Woidianer F és Fiai) RT Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1911. 11–20.1.
2. Pedagógiai Szemle, 1976. 2. sz. 112–121. l.
3. Wedemeyer, Friedrich L.: Friedenserziehung als politischer Auftrag. Beiträge zur Konfliktforschung, Markus-Verlagsgesellschaft mbH, Helmut Boh, Köln, 1988. 4. 37–76.1.
4. Birckenbach, Hanne-Margaret – (Uli Jäger) – Wellmann, Christian: Nicht-Regierungsorganisationen – Hoffnungaträger gegen Gewalt? Bilanz und Perspektiven der Friedensentwicklung 1955/96. Jahrbuch Frieden 1997, ...Konflikte Abrüstung Fiedensarbeit, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1996. 9–10. l.
5. Hágai Békefelhívás 1999. New York Office Hague Appeal for Peace 1999 c/o WFM, 777 UN Plaza NY 10017, New York, USA 1.1.
6. U.o.: 5–6. l.

KECSKÉS ISTVÁN
ny. igazgató
Debrecen

A sikerélmény titka

Amikor valaki elhatározza, hogy pedagógus lesz, az a cél, elképzelés, vágy vezérli, hogy egyszer majd olyat alkosson, amely maradandó emléket hagy azokban, akikért e pályát választotta. Úgy érzem, ezt valamennyi pedagógus kolléga nevében elmondhatom, hiszen enélkül elképzelhetetlen ez a munka.

Vallom, hogy egy-egy iskola oktató-nevelő munkájának hatékonyságát mindenekelőtt a környezet, a pedagógusok személyisége, tevékenysége, valamint az iskolavezetés által teremtett pedagógiai szituációk határozzák meg.

A környezetnek és a személyiségnek a tevékenységen keresztül megvalósuló aktualitás kölcsönhatásait valamilyen módon szabályozni kell. Ehhez a NAT a legoptimálisabb feltételeket biztosítja, ugyanis a pedagógiai programokban, a helyi tantervekben az iskolának olyan pedagógiai szituációkat kell meghatároznia, ezen keresztül megteremtenie, amelyekben a pedagógusok cselekvéseit, tevékenységeit céltudat, célképzet vezérli, és ebben jelentős szerep illeti meg azt a hitet és reményt, hogy célját el is tudja érni, s ezáltal sikerélményhez jusson. Ebben nagy szerepe van a helyes emberi kapcsolatoknak is, amelyet Selye János így fogalmazott meg: „A boldogság és a siker kulcsa minden életpályán az őszinte, kiegyensúlyozott és megértő magatartás önmagunkkal és másokkal szemben."

Minden vezetőnek tudnia kell, amíg a termelésben azonos anyagok, gépek, eszközök vesznek részt, addig a pedagógiában, az oktató-nevelő munka folyamatában nincsenek ilyen azonos minőségű tényezők. Sem a pedagógus, sem a tanuló, sem a környezet nem azonos, nem ugyanolyan minőségűek. Sok változó tényező teszi nehézzé a pedagógus munkáját. Amit ugyanis a termelésben a mérnök, a technikus, a csoportvezető külön-külön irányít, azt az iskolában, a nevelésben a pedagógus egyszemélyben végzi.

A nevelőmunka folyamatában a pedagógusok a jövő számára értékeket hoznak létre, „érték-termelő" tevékenységet folytatnak. A pedagógus a társadalom legértékesebb „anyagával", az emberrel bánik tehát, és itt nem termelhet selejtet. A társadalom számára a jövő szakembereinek „bővített újratermelését" végzik annak tudatában, hogy: „az ember a legegyszerűbb és egyben a legbonyolul-

tabb jelenség az egész világmindenségben. Ez az oka, hogy a nevelés is a legegyszerűbb és a legbonyolultabb feladat" – írja dr. Kerékgyártó Imre.

Ha ezt a vezető tudja, és a fenntartó a tudomány alapján értékeli, akkor meg kell teremteni azokat a feltételeket, hogy egy-egy testület tagjai, akik e nehéz feladatra vállalkoztak, teljesíteni tudják a pedagógiai programból, a helyi tantervből adódó nevelési célokat. Biztosítani kell számukra, hogy sikerélményhez jussanak, mert ezt nemcsak a tanulók igénylik, hanem a pedagógusok is.

A tudományos munkát végzőket, akik a pedagógiában, a módszertanban, a nevelőmunka különböző területein kimagasló eredményeket érnek el, még nagyobb megbecsülés illesse meg.

Bízunk abban tehát, hogy a kormány által bevezetett minőségi pótlék, valamint a pedagógusok megérdemelt fizetésemelése alapul szolgál arra, hogy az iskolavezetés, a fenntartó azt a pedagógust, aki az oktató-nevelő munkában jelentőset alkotott, kiváló eredményt ért el, ennek megfelelően fogja értékelni.

A helyes értékeléssel, a belső lehetőségeket a külsővel segítve olyan sikerélményhez juttatja a vezető, a fenntartó a beosztottakat, hogy az a nevelő-oktató munkában többszörösen megtérül.

BUDAI JÚLIA, FÁBIÁNNÉ PÁGER ANNA,
PÁGER MARGIT, PISKOLTINÉ TÓTH ANDREA
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Szeged

A kritikai gondolkodás tanításáról

Az elkövetkezőkben óratervezeteket kívánunk megjelentetni, hogy tájékoztatást nyújtsunk a kritikai gondolkodás tanításáról.

A kritikai gondolkodás egy olyan komplex folyamat, amely a gondolkodási műveletek egész sorára épül, több szinten zajlik: az információ megszerzésétől a döntéshozatalon át az alkalmazásig tart. Ennek a gondolkodási folyamatnak az érzelmek is kísérői, minek következtében jelen van a személyes érintettség is.

Az Amerikában kidolgozott „kritikai gondolkodás fejlesztése az olvasási és íráskészségen keresztül" (Reading and Writing For Critical Thinking Projeckt RWCT) egy olyan együttműködési projekt, amelyben a világ különböző részein dolgozó oktatási szakemberek vesznek részt. Az együttműködés célja, hogy olyan tanítási módszereket juttasson el az iskolába, amelyek bármely korcsoportú diák esetében bármilyen szaktárgyra alkalmazva erősítik a kritikai gondolkodást. A kritikai gondolkodás tehát egy készség, és iskolai keretek között tanítható, fejleszthető.

Az iskolára ma is az a jellemző, hogy az információ elsajátítását tekinti végső célnak. Ugyanakkor nem tanítják meg a tanulókat arra, hogy mit kezdjenek az elsajátított tudással. Ezt a „holt tőkét" a diákok nem tudják mozgósítani bonyolult problémák megoldásakor, alternatív lehetőségek feltárásakor, döntéshozatalkor.

A mai élet pedig éppen azt kívánná meg, hogy a fiatal legyen képes alkalmazkodni az új, megváltozott körülményekhez, mások véleményét tudja elfogadni vagy felülbírálni, legyen készsége saját ismereteit rugalmasan kezelni, az új tudás birtokában gondolatait új rendszerbe szervezni, és annak felhasználásával meghozni döntéseit, hogy élete minősége javuljon.

A hagyományos iskolai tanítási gyakorlat és a kritikai gondolkodás között az a különbség, hogy az előbbi az információ megszerzését végcélnak, az utóbbi pedig kiindulási pontnak tekinti. Ha azt akarjuk, hogy a felnövekvő nemzedék kritikai gondolkodóvá váljon, az arra való nevelést be kell építenünk a teljes oktatási rendszer gyakorlatába. Ez akkor lesz eredményes, ha a tanuló a maga tapasztalatán, a saját élményén keresztül jut el a kritikai gondolkodásig. Ezt csak egy támogató iskolai környezetben lehet megvalósítani, ahol maga az osztálytermi feltétel, a tanár ösztönző viszonyulása, a tanulók hozzáállása is a kritikai gondolkodást serkenti.

Minden tanuló képes kritikus gondolkodásra. Ennek a kifejlesztéséhez az szükséges, hogy a tanár biztosítson lehetőséget és időt a tanulók aktív részvételére a folyamatban. Támogató magatartásával segítheti, hogy a gyerekek merjenek töprengeni találgatni és gondolataikat kimondani. Nem korlátozza ezért a véleménykifejtést, hanem biztonságos légkört teremt hozzá. Ez azt is magában foglalja, hogy a gyerekek nem nevethetik ki egymást, így nem jelent kockázatot a merészebb ötletek közlése sem. A pedagógus maga is tiszteli a tanulók gondolatait, visszajelzéseivel kifejezi, hogy a tanulók megnyilatkozása, véleménye értéket jelent.

A kritikai gondolkodás tanításában legfontosabb a rendszer-jellege. A gondolkodás és a tanulás folyamat három fázisban zajlik: a felidézés vagy ráhangolódás, a jelentés megteremtése és reflektálás fázisa.

A felidézésnek az elméleti alapja az, hogy minden új tudás akkor válik maradandóvá, ha a már meglévő és megértett ismeretek rendszerébe építjük be. E szakaszban a tanulók vizsgálat alá veszik mindazt, amit tudnak, és gondolkodni kezdenek arról a témáról, amelyet hamarosan részleteiben megismernek. Előfeltételezéseket fogalmaznak meg, és azok kimondása biztosítja a tanulók részvételét, ami motiválttá is teszi őket aktivitásuk fenntartásában az egész folyamat során. E fázis során tudatosodik a megismerés célja.

A következő szakasz a jelentés megteremtése. Itt a tanulók aktívan és önállóan dolgozzák fel az új ismeretet, miközben megtanulnak gondolkodni a saját gondolkodásukról. Mikor figyelemmel kísérik gondolkodási folyamatukat, az új információt aktívan a maguk gondolkodásmódjához illesztik. Így kapcsolják össze az újat a már ismerttel. Tulajdonképpen ez a jelentés megteremtése.

A kritikai gondolkodás programja számtalan olyan módszert kínál, amely lehetővé teszi, hogy a tanár az oktatási folyamat során a háttérben maradhasson. Ilyenképpen mint facilitátor működik. Ennek megfelelően módosul a pedagógus szerepe: megfigyeli a tanulók gondolkodását, segíti tudatosítani azt, követi a folyamatokat, nyitott kérdéseivel előbbre viszi a tananyag megértését.

A harmadik szakasz a reflektálás fázisa. A tanulók itt mélyítik el igazán a tudásukat. Saját szavaikkal is megfogalmazzák az új gondolatokat, ezáltal azok személyes kontextusba ágyazódnak. A tanár gondolatcserét kezdeményez a gyerekek között, így lehetővé válik a többszempontú megismerés, a vélemények megváltoztatása, a rugalmasabb gondolkodásmód kialakulása.

A kritikai gondolkodás esetén a tanulás két szinten zajlik. Egyrészt a gyermek elsajátít bizonyos tartalmakat, ismerteket, másrészt saját tanulási gondolkodási folyamatiról is tudást szerez. Ilyen módon egyszerre épít a kognitív és metakognitív folyamatokra.

Ennek a tudásnak a birtokában a felnövekvő nemzedék nyitottabbá válik az új információ iránt, rugalmasabb lesz az ismertek befogadásában, toleránsabb mások véleményével szemben, és kreatívabb az új feladatok megoldásában.

SZEMELVÉNYEK A KRITIKAI GONDOLKODÁS ELŐSEGÍTÉSÉNEK MÓDSZEREIBŐL EGY ÖRKÉNY-NOVELLA ALAPJÁN

A Magyar Olvasástársaság kezdeményezésére a Soros Alapítvány támogatásával 1998-ban indult egy képzés az USA-ban kidolgozott Reading and Writing for Critical Thinking Project (Kritikai gondolkodás fejlesztés az olvasási – és íráskészségen keresztül) elsajátítása céljából.

Az alábbi óratervezet szerzői maguk is részt vesznek ezen, és már az alkalmazás kezdeti szakaszától tapasztalják a módszerek eredményességét, ezért szívesen mutatják be konkrét példákon a project lehetőségeit.

Örkény István: Gondolatok a pincében VIII. osztály – Irodalom

Az óra anyaga: Örkény István: Gondolatok a pincében

Az óra feladatai:

A kritikai gondolkodás fejlesztése.
Az előítéletek oldása, a másság elfogadása esztétikai és érzelmi élményen keresztül.
A saját vélemény kifejezésének, más véleménye tiszteletben tartásának gyakorlása.
Az érzelmek verbalizálásának gyakorlása.
Az önismeret fejlesztése.
A szövegértési, szóbeli és írásbeli kifejezőkészség fejlesztése.

Az óra leírása

A RÁHANGOLÁS SZAKASZA

Célkitűzés

– Ma Örkény István egyik egyperces novelláját olvassuk el. Hogy jobban át tudjuk élni, gondolkozzunk el néhány olyan szóról, amelyek fontosak lehetnek ebben a vonatkozásban.
– Az egyik ilyen szó a MÁSSÁG
– Mi a másság?

A tanár felírja a szót a tábla közepére

Aki más, mitől más? Milyen szavak jutnak eszetekbe ezzel a kapcsolatban? Írjuk fel ezeket a szavakat! Ha úgy gondoljátok, bizonyos szavak egymáshoz jobban kapcsolódnak, kössétek őket össze egy vonallal!

Szógyűjtés: fürtábra kialakítása a táblán.

cigány román
beteg néger
vak bűnöző
mozgássérült MÁSSÁG hajléktalan
alkoholista narkós
munkanélküli

– Milyen érzés lehet másnak lenni?

Beszélgetés

– Szerintetek mi a legfájóbb másság? (– Amit szégyellni kell. Ami engem érint. Ami a sajátom. Ami látszik, nem lehet eltitkolni.)
– Foglalkozzunk még egy kicsit a mássággal! Dolgozzatok párban!

Munka párokban

Meséljetek el egymásnak egy olyan helyzetet az életetekből, amikor mások szerettetek volna lenni! Öt perc van erre, fele idő az egyik elbeszélése, fele a másiké. Jelzem, mikor van csere. (A párok beszélgetnek.)

– Most nevezzétek meg a másiknak azt az értékét, amelyik az elmesélt szituációban előtte rejtve maradt, amire akkor nem is gondolt!

(A párok kimondják az értéket,
a pozitív tulajdonságot.)

– Gondolkodjunk el egy szóról, amely az olvasandó mű címében szerepel
– Mi jut eszetekbe a PINCE szóról? Szógyűjtés
Csak szavakat mondjatok!
(sötét, dohos, büdös, hideg, félhomály, félelem, patkány, szén, bor, kacat, lom stb.)
– Örkény egypercesének a címe: Gondolatok a pincében. Mire gondolsz, mikor ezt a címet hallod? Miről szólhat egy ilyen című mű? Mit feltételezel?
(Ott valakinek eszébe jut valami. Ott fog játszódni a történet. Tele van a pince kacatokkal. A pincébe beköltözött egy hajléktalan. Félek a patkányoktól. Szüret után forr a bor. Titkos alagút ajtaja nyílik a pincéből. A rablók a pincében rejtették el a kincset.

A JELENTÉSADÁS SZAKASZA

– Olvassátok el a szöveg első részét! Önálló olvasás
Vajon megfelel-e az esemény, a hangulat korábbi elképzeléseiteknek?
– Olvassátok újra a szöveget, és írjátok ki belőle a lap bal felére azokat a szavakat, szókapcsolatokat, amelyek valamilyen érzelmet váltanak ki belőletek! Jobbra – párhuzamosan is kiírt szavakkal – írjátok le magukat az érzéseket!

Önálló munka

tények	**érzések**
betört ablak	komfortérzés hiánya
levágott fél láb	sajnálat, félelem, iszonyat
félhomály	félelem, izgalom
falábú kislány	sajnálat, viszolygás

– Mit írtatok ki? Milyen érzelmeket váltottak ki bennetek ezek a dolgok? Közös megbeszélés Részösszefoglalás
– Mit gondoltok? Hogyan folytatódik a történet? Fantáziáljunk! Beszélgetés

(Valami rossz fog történni. Valami baja lesz a kislánynak. A cica utánamegy. Lesz egy cicája a kislánynak. stb.)

– Olvassátok el a szöveg második részét! Önálló olvasás
Újraolvasáskor jegyezteljetek ugyanúgy, mint az első résznél: bal oldalon a tények – jobb oldalon az általuk kiválto tt érzések. Önálló szövegfeldolgozás

tények	**érzések**
öreg, csúnya, rossz szagú patkány	félelem undor
utálták	utálat
rémülten menekültek	félelem, ijedtség, rémület
továbbszőtte ábrándjait	öröm
túlságosan szép	boldogság

– Hasonlítsuk össze a két szakaszban leírt érzéseiteket! Közös megbeszélés

Van-e változás az érzéseitekben? Hol következett be a változás és miért (mitől?)

– Írjátok le egy percben, hogyan hatott rátok a történet! Önálló fogalmazás

3-4 fogalmazás felolvasása. Részösszefoglalás

A REFLEXIÓ SZAKASZA

– A novella elolvasása előtt volt egy kulcsszavunk, a másság. Beszélgetés

Milyen kulcsszavakat lehetne még találni Örkény egyperceséhez? (álom, ábrándozás stb)

A kulcsszavakkal kapcsolatos gondolatokat felírom a táblára kérdések formájában. Tanár táblai munkája

(Van-e az álmoknak határa?
Mire jók az álmok?
Szoktál-e ábrándozni?
Miről szólnak a te álmaid?
Te minek tudsz örülni?
Mit hoz a jövő?

– Nekünk is lehetnek kulcsszavaink. Mi a te kulcsszavad és miért? Erről írjatok most néhány sort. Magatoknak írjátok, nem fogjuk felolvasni. Önálló írásbeli munka

– Házi feladathoz a táblán lévő témák közül válasszatok egyet (vagy hozzátok a magatok hasonlító témáját), és írjatok róla egy-másfél oldalt!

MEGJEGYZÉSEK

A szöveget a tanulók fénymásolatban két részre osztva, két külön lapon kapják.

A közölt óra tervezete feltételezi, hogy a megelőző órán a tanulók megkapták a témához tartozó irodalomtörténeti és irodalomelméleti ismeretanyagot. (Pl. Örkény István életrajza, az egypercesek fogalma stb.)

VIZI TÍMEA
pszichológus
Újkerti Nevelési-Oktatási Központ
Debrecen

Prevenciós modell és tapasztalatai egy komplex oktatási intézményben

Intézményünk, az Újkerti Nevelési-Oktatási Központ 20 évvel ezelőtt kezdte meg működését Debrecen egyik 30000 lakost számláló városnegyedének szívében. Egyedülálló építészeti épületegyüttes ez, melyben óvoda, általános iskola, diákotthon egy intézetet alkot. Az épületben ezen túlmenően még egy korszerű könyvtár és egy közösségi ház is működik, melyek elsősorban a lakótelepen élőket hivatottak szolgálni.

Iskolánk és óvodánk hosszú évek óta nagy hangsúlyt fektet a gyermeki személyiség fejlesztésére, a benne rejlő lehetőségek felismerésére és feltárására. Ugyanilyen fontosságúnak tartjuk a szocializációs folyamatok segítését, az esetleges zavarok korrekcióját. Hitünk és gyakorlatunk szerint intézményünk nemcsak oktat, ismereteket ad át, hanem színtere a mentálhigiénés prevenciónak is. Úgy gondoljuk, hogy reagálni kell a társadalmi változásokra, kihívásokra, s nem vonhatunk védőburkot magunk köré. Az intézetünkben megalakult prevenciós munkacsoport egyfajta válasz a mai valóságra.

TÁRSADALMI, SZOCIÁLIS HÁTTÉR

Újkert tipikus nagyvárosi lakótelep, ahol az elidegenedés, a közösségi hagyományok hiánya növeli az elbizonytalanodást, a gyökértelenséget, az ezekből az életérzésekből fakadó alkoholizmust, a devianciát és a családok széthullását. .

1997. őszén a Belvárosi Családsegítő Szolgálat Gyermekjóléti Csoportjának munkatársával együtt elkészítettük Újkert szociális térképét. Ennek érdekében kérdőívcsoportot dolgoztunk ki, mely 3 részre tagolódott:

1. a család szociális hátterének feltérképezése,
2. a szokásrendszer, a szabadidő eltöltése,
3. a gyermek esetleges veszélyeztettségének felmérése.

A kérdések óvodás, 1., 5., 8. osztályos gyermekeknek, ill. szüleiknek szóltak, név nélkül kellett válaszolniok. A kitöltött kérdőívek a következő információt adják: A gyerekek 25%-át neveli egyedül a szülő.

A családok 10%-a áll valamilyen ok miatt a gyámhatósággal kapcsolatban.

A lakótelepen élő 25%-a inaktív nem dolgozik (rokkantnyugdíjasok, munkanélküliek, gyesen lévők). Legjellemzőbb a kétgyermekes családmodell.

A vizsgálatban résztvevők 67%-nak 50 000,-Ft alatt van az összjövedelme.

A családok legnagyobb problémájuknak a pénztelenséget, a szegénységet tartják. A megkérdezettek 93%-a a jövőre nézve nem remél pozitív változást, 34% további romlástól tart.

Az 1998/99-es tanévben iskolánkban 84 tanuló hátrányos helyzetű, 21 fő pedig veszélyeztetett. Ez a létszám 19%-a Óvodánkban 16 hátrányos helyzetű, 9 veszélyeztetett gyermek található. (15%). A felmérés adatai alapján a családok igen kevés időt töltenek el együtt, a közös tevékenységekre és programok egyre ritkábban nyílik alkalmuk. Sok esetben rossz a szülő-gyermek közötti kommunikáció, s különösen felső tagozatos tanulók esetében gyengül az iskola és a család közötti kapcsolat is.

A PREVENCIÓS CSOPORT ÉS MUNKÁJÁNAK BEMUTATÁSA

1998 novemberében alakult meg hivatalosan a munkacsoportunk. Már az ezt megelőző időszakban is munkakapcsolatban álltak jelenlegi tagjai (fejlesztő pedagógus, gyermekvédelmi felelős, pszichológus, logopédus, mentálhigienikus /tanul még/). Mivel a prevencióval foglalkozók komplex tevékenységet folytatnak intézményünkben, sok közös tevékenységi pont alakult ki a gyakorlatban. A felmerülő esetek bonyolultsága, sokrétűsége is szükségessé tette egy különböző szakemberekből álló team létrejöttét. Nagyon fontos szempont volt az is, hogy eddig a pedagógiai és nevelő munkát segítők egyik szakmai közösséghez sem tartoztak. Csoportunk létrejöttével jobb informáltságot, hatékonyabb munkavégzést, a szakmai lehetőségek még jobb kihasználását reméljük a jövőben.

Ennek érdekében bevezettük a rendszeres esetmegbeszélést, konzultációt. Minden hét elején megbeszéljük a ránk váró feladatokat, az előző hét megoldatlan problémáit, sikereit. Valamennyien rendszeres szakmai kapcsolatot tartunk más mentálhigiénés intézményekkel, családsegítőkkel. Sajnos a családgondozás és a gyámhatósági ügyek esetében szinte egyoldalúnak mondható aktivitásunk. Rendszeresen küldjük a jelzéseket, osztályfőnöki és pszichológusi véleményeket. Sokszor azonban nem kapunk visszajelzést. A problémás családok családgondozóit az esetek 90%-ban mi keressük az együttműködés kialakításáért, vagy csak egyszerűen információért.

Gyermekvédelmis kollégánk feladata: a családlátogatás, osztályfőnökkel, családgondozókkal együtt, ill. önállóan. Figyelemmel kíséri a hiányzásokat, hosszabb betegségeket, segíti az újonnan érkező tanulók beilleszkedését. A nyári szünet végén és a tanév elején az étkezési, térítési díjak elbírálása és az ehhez kapcsolódó ügyintézés és felvilágosítás a legnagyobb feladata.

A segítő munka ezen túlmenően is sokrétű:

– Rendszeresen történik cipő- és ruhaneműgyűjtés és -osztás.

– A hozzánk forduló szülő igény szerint segítséget kap a szociális ügyintézésben, pl. nyomtatványok kitöltése, tájékoztatás a lehetőségekről.

– Rendszeres kapcsolattartás a diákotthon nevelőivel.

– Családgondozás.

– Közvetítés, a kommunkáció elősegítése intézményünk és a családok között.

Igen hosszú folyamat, amíg a rászoruló ember megnyílik előttünk. A gyermek is sokáig szégyelli helyzetét, sorsát. Lépésről lépésre haladunk, és sokszor vissza-visszacsúszunk. Néha, amikor már úgy érezzük, hogy elindultunk, valami váratlanul megakasztja a segítés folyamatát, s szinte elölről kell kezdeni mindent. Tapasztalataink alapján egyre nő az alkoholizmus az édesanyák körében (!).

A munkanélküliség pedig teljes kilátástalanságot jelent a legtöbb család számára. A fokozódó pszicho-szociális stressz hatására egyre kevesebb rendszeres személyes törődés és türelem irányul a gyerekre (már óvodában is!). Ennek következtében a gyermek elbizonytalanodik, a számára létfontosságú szülői szeretet nem érzi. Így vagy problémák (neurotikus tünetképzés, teljesítmény és magatartászavar) halmozásával jelzi, hogy segítségre szorul, vagy – a nagyobbak esetében – kielégítetlen kötődési szükséglete hasonló gondokkal küzdő sors – és kortársak felé sodorja. Az idei tanévben szeptembertől februárig 25 gyámügyi eset volt. Az óvodában 9. Nagyon szomorú adat, hogy állami gondozásba 4 gyermek került az első félévben. Még szomorúbb, hogy egy felsősünk saját maga kérte intézeti elhelyezését.

A csoport pszichológusának feladati összetettek: Pszichodiagnosztika: szűrések, kérdőíves felmérések, tesztek szociometria, iskolaérettségi vizsgálat tartozik ide. Amennyiben a tesztek elvégzése után indokolt, további speciális terápiára, kiegészítő vizsgálatokra, tantárgyi felmentésre van szüksége a gyermeknek.

Segíti az osztályfőnöki és közösségszervező munkát: rendszeres konzultációkat tart nevelési problémákkal kapcsolatban, rendhagyó osztályfőnöki órákat szervez, pl. ebben a tanévben a helyi Drogambulancia, a Rendőrség Bűnmegelőzési Alosztálya tart foglalkozásokat a drogozásról, gyer-

mekbűnözésről, áldozattá válásról, a galerik veszélyeiről, sodorhatóságáról stb. Az osztályfőnökök, óvónők munkáját önismereti és kommunikációs csoporttal segíti igény szerint. Szülői értekezleteken, pedagógiai megbeszéléseken szükség szerint részt vesz.

A tanulási sikertelenségek okait feltárja, a korrekció lehetőségeit megkeresi. Az első osztályosok és új tanulók beilleszkedését, iskolakezdését, figyelemmel kíséri. Felsősöknél a pályaorientációt, pályaválasztást segíti.

A tanulókkal, óvodásokkal kapcsolatban a családoknak tanácsadást tart, s az esettől függően – ha szükséges – rendszerszemléletű családterápiát végez.

Az óvodai csoportokban rendszeresen hospitál. Preventív vizsgálatokat, szűréseket végez, együttműködik az óvodai fejlesztőpedagógussal a személyiségformálás és képességfejlesztés területén.

Munkájának fontos része a pedagóguskollégák pszichés támogatása, segítése, életvezetési tanácsadás szükség esetén.

Családsegítőkkel, gyámhatósággal kapcsolatot tart, véleményt ad ki.

A logopédus feladata: mint intézményünkbe kihelyezett szakember, elsősorban az óvodában és az alsó tagozat 1–3. osztályaiban tevékenykedik. Beszédjavítás és beszédindítás a fő terület az óvodában, míg az iskolában a dyslexia prevenció a domináns. Tevékenységét kiscsoportos formában látja el.

Az óvodai fejlesztő pedagógus munkája: Komplex gyógypedagógiai vizsgálatok végzése, anamnézis-felvétel. Sajnos nem egy alkalommal hiába kérjük a szülőket, nem jönnek a kapcsolatfelvételre. Ez rendkívül hátráltatja a korrekciós és fejlesztő munkát, hiszen szükség lenne speciális adatokra a gyermek pszichikumára és fejlődésmenetére vonatkozóan. Heti 19 órában 25 gyermekkel foglalkozik. Gondot jelent minden évben – épp a legproblémásabb gyerekek esetében – a munkafüzetek, képességfejlesztő eszközök beszerzése. A tanítási órákon túlmenően a szülőkkel rendszeresen történik megbeszélés, tanácsadás. (Pl. további vizsgálatokról a gyermek fejlődéséről, iskolaérettségről, éretlenségről. Ugyancsak a tevékenység része az óvónőkkel való kapcsolattartás, kis- és középcsoportos gyermekek megfigyelése játékidőben és tanácsadás az óvónőknek. Az óvoda pedagógiai munkájában aktívan részt vesz pl. pedagógiai programírás, továbbképzések stb.

Munkacsoportunk valamennyi tagja törekszik arra, hogy mind az iskolai szervezettel, mind a velünk kapcsolatba kerülő családokkal megtalálja az együttműködés, együttgondolkodás lehetőségeit. Nagyon nehéz a helyzetünk azokban az esetekben, amikor nem a család, hanem valamelyik kollégánk jelez problémát egy gyermekkel kapcsolatban.

Egy Nevelési Tanácsadóban, egy Ideggondozóban egyértelmű, hogy a szülő segítséget, véleményt kér, mert valamiféle gondot lát.

Nekünk talán az a *legnehezebb, hogy megszólítsuk és együttműködésre motiváljuk a felnőtteket a gyermek érdekében. Sajnos ez nem minden esetben sikerül, s az is megesik, hogy kifejezett elutasítást tapasztalunk.*

Az iskola és óvoda profiljába sikeresen illeszkedtek be szakembereink, kialakultak az együttműködési formák és a kompetenciahatárok.

A tantestület részei vagyunk, munkánkról az első félévi és tanév végi értekezleteken tájékoztatást nyújtunk, mivel év közben mindenki csak egy kis szeletét látja a tevékenységünknek.

Amikor átgondolásra és bemutatásra kerülnek az eltelt időszak eseményei, akkor látszik igazán, mennyi aktivitást, energiát igényel sokszor egy-egy ügy előrevitele.

Valamennyi pedagógus és óvodapedagógus kollégánknak köszönettel tartozunk, hogy rugalmasan és munkánkat támogatva, bátorítva segítik e kis csoport további fejlődését.

IMRE RUBENNÉ
Bessenyei György Tanárképző Főiskolai Tanítóképző Intézet
Nyíregyháza

Egy regényhős nyelvhasználatának főbb sajátosságai (Móricz Zsigmond: A fáklya)

„A fáklya a legnagyobb vállalkozás Móricz Zsigmond első korszakában. Korábban csak a magyar élet részterületeit fogta egy-egy regénybe: a falut, a kisvárost; most az egész korabeli Magyarországot, parasztot, papot, urat. S olyan új típusokat rajzolt, amilyeneket korábban nem, vagy csak elnagyoltan ábrázolt" (Czine 1960. 503).

Matolcsy Miklós a regény főszereplője. „Minden érte történik a regényben; az ő kedvéért teremti Móricz Zsigmond az alakokat és történetet; saját gondolatainak jó részét is neki kölcsönzi" (Czine 1940. 489). Már külsejét tekintve is hamar felhívja magára környezetének figyelmét: „Szép, fiatal, magos ember volt, barna bajuszos volt, magyaros formájú, papi ruhában, szép barna szemű, piros arcú ember volt. Por lepte a fekete ruháját, kivált a két széles vállát" (11). Anyai és apai ágon is papi családból származik, sőt nagyapja is ungvajdai pap volt (vö. 55).

Móricz sokoldalúan ábrázolta hősét, a regény minden fejezetében szerepelteti újabb és újabb vonásokkal gazdagítva jellemét. Elemzésemben a főhős jellemének, változásának, társadalmi hovatartozásának bemutatását – az adott szituációtól függő – nyelvi megnyilatkozásai alapján igyekszem megragadni. Az általa használt nyelv/nyelvrétegek segítségével szeretném nyomon követni tetteit, jellemének változását, írói ábrázolásának árnyalt voltát.

a) A reményekkel teli, meghatódott ember nyelvi megnyilatkozása

A főhőssel a papválasztást követő ünnepi fogadáson találkozunk először. A szituáció hivatalos, Dékány nagytiszteletű úr a hívek előtt ünnepélyes keretek között köszönti Fábiánfalva újonnan kinevezett fiatal papját, aki alázattal köszöni meg a szívélyes fogadtatást. Beszédében a főhős szónoki formulákat alkalmaz. Ünnepélyes megszólítással indít: *„Mélyen tisztelt kedves Bátyám, nagytiszteletű Tanácsbíró úr!"* (13). Érzelmi hatásra törekszik, ezért saját lelkiállapotát helyezi a középpontba: *„Megvallom, lelkem legmélyéig meg vagyok rendítve mély s lélekbe markoló szavaitól... s érzem a nagy felelősséget..."* (uo.). Önmagát szerénynek mutatja be: *„...vergődő önbizalommal eredek ki az élet Tengerén..."* (uo.). Szóhasználatára *„eredek ki"* választékos archaizmus jellemző. Ezzel az indítással az ún. captatio benevolentiae, azaz a hallgatóság megnyerése, jóakaratának felkeltése a célja. Bizalmat, szimpátiát ébreszteni híveiben saját személye iránt. Miközben önmagát lekicsinyíti, addig a társadalmilag magasabb helyzetű idősebb pap szerepét felnagyítja: *„...mint isteni segélyágat nyújtja át nekem az első szóban a szót, a fogalmat, a célkitűzést, amelynek csupán lényegével voltam mind ez idáig eltöltve, s amelyet egy szóban jelölni minden kaotikus lobogásomban sem tudtam volna..."* (uo.).

A patetikus bevezetés után célját egyszerű, világos formában fejti ki: *„...fáklya lenni elhivattatásomban..."* (13). A hatáskeltés érdekében ügyesen aknázza ki a fokozást, a szavak ismétlésében rejlő nyomatékosító és érzelemkeltő erőt: *„Igen: ez az, amire vágyom, amire készültem, amit aka-*

rok, amire Istentől erőt s tehetséget kérek... " (uo.) Ügyes szónokként feladatának értelmezésekor ellentétekre épít: „*...nem rózsaszirmokon való heverés, hanem tüskebozótban való lobogás lesz a sorsom, tudom, nem szende örömökben való éldelgés, nem a gyönyörökben való buborékolás, hanem küzdelem a kultúráért...* " (uo.). Végül beszédének befejező részében az idős pap segítségét kéri e nemes feladat végrehajtásához. Választékos szavaival, képzeletkeltő kifejezéseivel, szerkesztésében a többszörösen összetett mondatok gyakoriságával mindvégig érzelmi hatásra, meggyőzésre, a gyülekezet megnyerésére törekszik. Beszéde az emelkedett, református papos stílus jegyeit hordozza.

Hasonló a stílusa a beiktatást követő napon, a harmadik fejezetben, amikor a kurátor egy másik gazdával meglátogatja otthonában. Bár szavait a kurátorhoz intézi, de közvetve a falu gyülekezetének üzen: „...az ablakon át a község felé irányította érzéseit, mintha valóban a templomban, a szószéken volna" (25).

Az ünnepi fogadtatáson megfogalmazott célkitűzéseit most fejti ki részletesebben. Beszédének elején köszönetét fejezi ki a kurátornak és a falunak, s szavaiban még némi bizonytalanság érezhető: „*Nagyon köszönöm maguknak, kurátor uram... Az egész falunak, hogy ilyen jók voltak hozzám, és nem is tudom...* " (23). Az első néhány mondat után azonban egyre magabiztosabbá válik, hangja egyre fennköltebb lesz. Prófétaként akar fellépni, mintaközösséget akar teremteni, békéről és szeretetről prédikál. A figyelem felkeltésére szónoki kérdést iktat közbe: „*Mert lássák, mit ér az egész élet, ha nem szeretjük egymást?*" (24). Gondolatainak középpontjában a közösségi eszme, az emberiség szolgálata áll. Előadásmódja rendkívül szemléletes, láttató erejű, – nyilván a befogadókhoz igazodó –, az elvont dolgok megvilágítására összehasonlító képeket alkalmaz: „*Ugye, maguk földmívesek: azt hiszik, azért termelik a búzát, mert pénzt akarnak érte kapni. Azt hiszik, hogy a saját önző anyagi céljaik parancsolják azt, hogy búzát termeljenek... Lám, nem azért termelik a búzát, hanem azért, hogy az emberek nagy tömegeinek legyen mivel táplálkozniok*". (24).

Saját személyét mindvégig a közjó szolgálatába állítja: fokozásos fogadalomtételt ad elő. Ezt érzékeltetik a következő kifejezései: „*Se időt, se fáradságot, semmit sem sajnálok...; én a lelkemet kiterítem, és mindenkinek mindent meg akarok tenni; én gondoskodni akarok az én kisded nyájamnak minden lelki és benső szükségletéről; én lélekben mindig a híveim közt leszek; lelkemben mindig veletek társalkodom*" (24). A szemléletes, meggyőző megjelenítés érdekében párhuzamot von „a hazájából száműzött zsidó" és saját helyzete között, s hasonlatot alkalmaz a faluhoz való ragaszkodás érzékeltetésére?: „*A mágnest az északi sarok titkos ereje nem vonja jobban, mint engem e hely, mely Isten által jelöltetett ki az Isten nagy földjén...* " (25). Programbeszédét frappánsan egy irodalmi idézettel zárja, Kölcsey, Huszt című verséből idéz: „*Hass, alkoss gyarapíts*" (uo.). Ebben egyszerre van jelen saját feladatának megfogalmazása és a már meggyőzött hallgatóság tettre buzdítása. A jövőt szolgáló pap, mint minden szónok, reményteljesnek, ígéretesnek látja az eljövendőt.

b) A csalódott, indulatos ember nyelvi megnyilatkozása

A hittel, lelkesedéssel és komoly hivatástudattal érkező fiatal papnak azonban rá kell döbbennie, hogy kijátszották. A falu kurátora elcsalja félévi fizetését az installáció költségeinek ürügyén. A lelkész a történtek hatására teljesen összeomlik. Ennek lehetünk tanúi a 4. fejezetben és az 5. fejezet első részében. A szituáció teljesen más, mint az előzőkben. Miklós egyedül van, a kurátorék távozása után a rémület kiáltása hagyja el a száját. „*Miért írtam alá!*" (31), majd a kínzó kérdés: „*Mit tudtak volna velem csinálni?*" (uo.). Innentől kezdve felindultságában fennhangon beszél, monologizál. Felelevenednek előtte a diákmúlt emlékei, s mélységes fájdalommal tölti el, hogy nem a tudásáért, hanem pénzért választották papnak. A fájdalom és szégyen erősödésével gondolatai ide-oda cikáznak, ezt a félbehagyott és hiányos mondatok jól érzékeltetik: „*Egy fél esztendei fizetés... Mikor egy fillérje sincs... Adóssága van... Már holnap fizetni akart... A szabónak is...* " (32)

A parasztokat teszi felelőssé mindenért. Indulatának erősödésével egyre több durva kifejezést használ: *„A gazemberek! a disznó gazemberek"; „Bitang parasztok, átkozott bitangok... "; „ezek disznó kutyák, tolvajok"; „a gazok, nyomorultak"*. Zaklatott lelkiállapotát tükrözik az egymást követő gyötrő kérdései is: *„Minek is ment erre a pályára"; „Miért nem ment fel az egyetemre"; „Minek írta, minek írta alá azt az írást... "* (32). Tehetetlensége egyre fokozódik, s már nem tud uralkodni magán. A szitkozódások egyre erősebbek: *„A fene egye meg a zsidaját... "* (34); *„A fene egye meg a bitang parasztjait... "* (uo.); *„A fene egye meg a földet, meg azt is, ami rajta terem... "* (uo.); *„Dögöljenek meg odakinn"* (uo.); *„Hátra a paraszttal! Hét lépést a kutyákkal!"* (35); *„Azt a kutya mindenit ennek a büdös fajzatnak"* (uo.). Végül az indulati tetőpontot a pap szájából elhangzó káromkodás – *„Azt a kutya istenit"* – jelenti (uo.). Szavai, kifejezései vulgárisok: *felzabáltátok; fölfalták; megdögleni; lenyomom a vasárnapi prédikációt; kupán ütné őket,; hogy tolták ide be a pofájukat.* Az író mesterien ábrázolja hősét, jól érzékeltetve azt, hogy a felháborodás, a düh és a gyűlölet még a hívő, Istent szolgáló embert is kivetkőzteti önmagából, megszűnik az önuralma, képtelen dühén felülemelkedni. A negatív érzelmek diadala ez az értelem fölött.

c) A teológiai műveltség nyelvi vetületei

A súlyos csalódás és anyagi csapás hatására a lelkészben átértékelődnek hivatásáról alkotott eddigi elképzelései. A 7. fejezetben egymás után idéződnek fel benne vallási filozófiájának teológiai tételei: *„én őrizem nekik az Istenben való hitnek gondolatait, én pásztorolom nekik az Istent... "; „Aki az igét akarja hirdetni: annak meg kell térnie!"* (50). Saját lelkiismeretével és dogmatikus meggyőződésével vitatkozik. Még az imádság mondása közben is arra döbben rá, hogy *„minden szó, minden kép egy évezredes, kikövült történiai tétel"* (52), amelyet új tartalommal kell megtöltetnie. A bibliai Isten-fogalom korszakairól elmélkedik, s tanulmányírásba kezd. Az elkészült tanulmányt Dékány nagytiszteletű úr feleségének olvassa fel a 2. könyv második és harmadik fejezetében. Az első részben a vallás fogalmát, szerepét kutatja. Alaptétele az, hogy *„a vallás életbölcselet. Felfogás az életről, amely voltaképpen nem is hiányozhatik senkiből"* (64). a vallásnak három kérdésre kell felelnie:

1. Ki teremtette a világot s az embert?
2. Mi lesz az ember s a mindenség halála után?
3. Mi a mi létünk a mindenség létében?

Éles szemmel észreveszi, hogy míg a vallás valódi célja az élet harmóniájának megteremtése, az ember életkedvének erősítése, addig a külső hatása ezzel szöges ellentétben áll. Itt az egyházi életnek semmi köze sincs az istenhitben gyökerező vallásossághoz. A második részben a vallások kialakulásában emberi fejlődésfolyamatot lát: az egyisten hit három nagy korszakon ment át. Részletesen végigvezeti, hogyan lett a család vallásából a nemzet, majd az emberiség vallása. A szöveg bővelkedik a teológia nyelvének sajátos szakszavaiban és szakkifejezéseiben: *vallásos hit; földi küzdelem; a nagy Mindenséggel való viszony; a Lét problémái; a világ teremtése; vallásalapítók; felekezet; dogmák; a nép őstörténete; ősatya; a hívő lelke; a zsidók istene.* Megjelennek a bibliai szereplők: *Jákob, Mózes, Ábrahám, Sámuel, Jehova, és Jézus*, s a velük kapcsolatos bibliai történetek. A vallás szakszavai mellett – intelligenciájából adódóan – idegen szavakat is használ: *evolúció, hipotézis, objektum, szubjektum, fókusz, generáció, allegória, reláció és fétis.* A tudományos stílus követelményeinek eleget téve stílusa szigorúan tárgyilagos, szavai egyértelműek, mondanivalójának megszerkesztése világos. Kifejezésmódja ugyanakkor árnyalt és kellően részletező, megállapításait mindig bibliai példákkal támasztja alá: *Mózes II. könyve (75); Sámuel V., VI.* (77).

Az egyes korszakokban lezajló eseményeket a lehetséges teljességükben igyekszik feleleveníténi. Jellemző stílusára még az igeneves szerkezetek alkalmazása, amely állításának általános érvényét hivatott kiemelni: *„az élet harmóniáját akarja megteremteni"; „s a földi küzdelem ezerfajta*

benyomását egységes hullámzásba hozni" (63); *„magától képtelen alkotni"* (64); *„végtelenségig lehet osztani, részletezni"* (65); *„melyben lehet hinni, és nem hinni, mely előtt meg lehet alázkodni, vagy melyet föl lehet borítani"* (73). Gyakori a feltételes mondatszerkesztés: *„Ha nem csatlakozik valaki valamely ilyen közös élet és világnézetet: magamagának kell azt teremtenie"* (64); *„Nyilvánvaló, hogy a legnagyobb haszon az emberiségre, ha van olyan vallás, amely millió és millió embert tud kielégíteni"* (64); *„Ha az egyes korszakokban vizsgáljuk a vallás lényegét és felfogását, annak a kis mustármagnak növekedését látjuk, amelyről Jézus szólt"* (75).

A szöveg érdekessége, hogy Móricz saját 1907-es bibliatanulmányának első négy fejezetét építette így be a regényébe: „Móricz mindössze néhány dialógussal szakítja meg az Athenaeum-beli szöveget, néhány érdektelen bekezdést átugor; egy-egy új gondolatot közbeszúr mindig jelezve, mit csinál –, de ezzel Matolcsy életének részévé teszi a tanulmány gondolatait; megszünteti az értekezés jellegét (Czine 1960. 504).

d) A biblia nyelvezete a pap nyelvhasználatában

A papi hivatáshoz hozzátartozik a biblia szövegének és nyelvezetének pontos ismerete, hisz Isten szolgái részben ezt használják fel forrásanyagként prédikációik összeállításához. Matolcsy Miklós nyelvében erre is találunk példákat a 3. könyv 7. fejezetében. Bizalmas beszédszituáció keretében, az idős papnéval folytatott beszélgetés során találkozunk vele a vendéglőben eltöltött éjszakát követő reggel. A fiatal pap a lelkében kibontakozó „új érzésvilág" tükröztetésére a bibliából merít gondolatokat. Először Pál apostol rómaiakhoz írt levelének 14. fejezetéből a 4. és a 13. verset idézi, melyeknek fő mondanivalója az, hogy fogadják el egymást az emberek, ne ítélkezzenek meggondolatlanul egymás felett: *„Mindenki ítél... Pedig ki vagy te, ki a más szolgáját megítéled"* (154). Fontos, hogy mindenki élvezhesse az igazságosságot, a békét és az örömöt. Ezt követően Pál apostol korinthusiakhoz írt első levelének 13. részéből idéz, melynek központi témája a szeretet dicsőítése. A szeretet legfőbb ismertető jeleinek felsorolása után *„nem irigykedik, nem gondol rosszat, türelmes, kegyes, mindent eltűr, mindent hisz, mindent remél, nem örül az igazságtalanságnak"* (155), fogalmazza a legfontosabbat, a szeretet örökkévalóságát: *„És a szeretet soha el nem fogy: a jövendőmondások eltöröltetnek, a különböző nyelvek is megszünnek, a tanulásból való esméret is eltöröltetik... de a szeretet mindenkor megmarad... "* (uo.). Majd folytatva Pál apostol szívhez szóló szavait a szeretet mindenek fölött nagyságát hirdeti: *„És nem maradt meg egyéb, csak a hit..., a reménység és a szeretet: ezek között legnagyobb a szeretet... " (uo.).*

E megható szavak után az igazságkeresés gondolata foglalkoztatja, s most Péter apostol közönséges második levelének példabeszéd értékű mondatait idézi: *„Jobb volna az embereknek, hogy meg ne ösmerték volna az igazság útját, minthogy annak esmérete után elfordulnak tőle... De az ilyeneken az esik, amit szoktak mondani: Az eb visszatér az okádáshoz és a megmosott disznó a sárba... "* (155). S végül elmélkedését Máté evangéliumának 5. részével zárja: *„Boldogok, akik éhezik és szomjúhozzák az igazságot... "* (uo.); *„Boldogok a lelki szegények... "* (156). Ezek a Jézus hegyi beszédéből vett gondolatok „valósággal egy magas lelki boldogság érzésével" töltik el a fiatal pap lelkivilágát, s ez ad neki erőt a továbbküzdéshez.

e) A prédikáló pap nyelvének sajátosságai

Matolcsy Miklós hivatását tekintve óriási lelki fejlődésen megy keresztül a regényben. A papi hivatásban központi szerepet játszik a prédikálás, a különböző egyházi beszédek megtartása. Fontos, hogy a pap a hallgatósághoz szívhez szólóan beszéljen. A regény elején a főhősnek még nehézségeket okoz egy-egy beszéd megírása, ezért stílusa csiszolódásához egy régi híres prédikátor, Verestói György orációit tanulmányozza, kijegyzetelve belőlük azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyeket felhasználhat majd szószéki beszédében: *életének bujdosó hajója; tökéletes csendesség; incselkedő*

kígyó; a keserű halál; a gondolkozás fékemelője; e földi sátorozás (163). Észreveszi a régi prédikátorok stílusának a szépségeit, s szembeállítja a mai nyelv szürkeségével, elkoptatott közhelyeivel: *„valami kimondhatatlan bűbáj van ebben a régi nyelvben, amely sohasem vénülhet el, mint a népnyelv sem: a mai beszéd már halva született kikövült frázisokból áll"* 163.

Általa elmondott prédikációra egy példát találunk az ötödik könyv hatodik fejezetében, amikor gyászbeszédet tart a tűzvész idején meghalt emberek temetésén, A bevezetés az Úr megszólítását: *„Mindenható Isten"*, s a hozzá intézett segélykérést tartalmazza: *„A mi segedelmünk jöjjön el az Úrtól"* (251). A születés és a halál ellentétes képeiből indul ki, hasonlatokkal szemléltetve gondolatait: *„Születni... lettünk e földön, amint kél a lepke, születik a világ... meghalunk, ahogy lekaszálják a mezőt, eltapossuk kézzel a bogárt..."* (251). A halál kifejezésére szinonimákat alkalmaz: *kialudni; meghalni; örökké semmivé lenni; emberi létezés megszűnik.* Az egész beszéd az ellentétes képszerkesztés remeke. Az egyik oldalon az Isten nagyságát, mindenhatóságát a szavak halmozásával fejezi ki: *„Te itt vagy a tűzben, vízben, a földön, a levegőben mindenestől itt vagy minden mozdulatunkban"* (252). A másik oldalon az ember hitetlenségét párhuzamos mondatszerkesztéssel érzékelteti: *„De mi nem akarunk meglátni, mi nem akarjuk a te törvényeidet megismerni"* (252). Fokozatos gondolatismétlésekkel erősíti a hatást: *„Mintha mesterséggel kötnénk be szemeinket, Uram, mintha álmot borítanánk erre a világra, mintha elbéklyóznánk a szabad gondolatot..."* (252). A képszerű megjelenítés eszközeivel a pap az emberi lelkekre kíván hatni, hogy megerősítse bennünk Istenbe vetett hitüket. S végül a beszéd záró részében a halál megjelenítése után ismét az életre irányítja a figyelmet, hangsúlyozva, hogy a szeretteink elvesztése miatt érzett fájdalmunkat le kell győznünk, s folytatnunk kell az életet tovább. A temetési szertartás patetikus hangvételét a természet jelenségeiből vett hasonlatok, metaforikus képek biztosítják: *„ez ugyanaz, mintha a tavasszal összegyűjtött hernyót csomóstól vetjük a tűzbe"; „annyi lélektűz kicsiny lángjai"; „elvirágzott életek"* (uo.). A többes szám első személy használatával a személyes jelleget, az emberekkel vállalt sorsközösséget, az Úr többszöri megszólításával pedig az Istennel való állandó kapcsolattartást érzékelteti.

f) A nemek között kapcsolat Matolcsy Miklós nyelvében

A fiatal lelkész három nővel kerül közvetlen kapcsolatba a regényben: az egyik Dékányné, az idős pap felesége, a másik Margit, a fiatal tanítónő, s a harmadik a pincérlány a városi kisvendéglőben. Mindegyikhez más-más érzelem fűzi. Dékányné iránt a regény elején elsősorban bizalmat érez. Ezért tárulkozik ki előtte őszintén, részletesen felfedve származását és múltjának fontosabb eseményeit. Mikor az asszony hasonlóképpen megosztja vele titkait, a fiatal pap szemében teljesen felmagasztosul: *„most már tisztán tudatára jött, soha szebb, finomabb, nemesebb lényt képzelni sem tudott..."* (60). Jólesik neki, hogy végre talált egy nőt, aki okos, értelmes, s megérti a gondolatait. Arra is méltónak tartja, hogy tanulmányát felolvassa neki, s megvitassa vele a legfontosabb kérdéseket. Imponálnak neki az asszony értelmes közbevetései, hozzászólásai. Matolcsy szimpátiája egyre inkább fokozódik, ezért képes szenvedésének legapróbb mozzanatait is feltárni az asszony előtt: *„már egész úgy beszélt hozzá, mint az édesanyjához"* (71). Érzelmei akkor változnak meg, amikor Dékányné megcsókolja: *„megrémült,... Vénasszony csókja... Megdermedt... Csók!... Az borzasztó..."* (72). Az író innentől kezdve az átképzeléses előadásmódot alkalmazza. Mindig pontosan tudjuk, mit gondol a szereplő, de fennhangon sohasem mondja ki. Mikor rádöbben, hogy Dékányné szerelmes bele, undort és megvetést érez iránta, de érzéseit eltitkolja, mert számít az asszony segítségére. Dékányné szavait ettől kezdve másképp értékeli: *„már nagyon rosszul volt beállítva előtte ez a nő: összehúzott szemmel, csaknem nyílt gúnnyal s leplezetlen megvetéssel nézte, csak mert nem érti, nem értheti a dolgot, csak mert nő"* (80). A nap végére teljesen elcsügged: *„Kiábrándult az*

emberi jóságból, a női szív angyali valóságából: a papné, a vén asszony, személyi vonzalomból játszotta a fennkölt lelket... " (92). Tettei azonban ellentétesek érzelmeivel, elfogadja a papné aranyait, hogy boldogulni tudjon. A kisvárosi vendéglőben találkoznak újra, amikor Matolcsy töredelmesen bevallja, hogy könnyelműen viselkedett a pénzzel, s a képviselő aláíratott vele egy nyilatkozatot. Beszédmódja köznyelvi, viselkedése udvarias, tisztelettudó. A *„nagyságos asszonyom"* megszólítási formát alkalmazza. Az asszonyhoz intézett kérdései tárgyilagosak, közömbösek: *„Ki az?; „Ki hozta tőlük a hírt?"* (147). Ki nem mondott gondolatai azonban cinikusak: *„Mennyit élhettél, mennyit kéjeleghettél, vénasszony, még a legutóbbi napokban is új bűnökre érezted magad késznek és boldognak...* " (147). Figyelemre méltó sajátosság, hogy ebben az esetben a tisztelettudó magázás helyett a tegező formát alkalmazza. Ettől kezdve szándékosan kerüli az idős papnét, s bűntudat gyötri: *„Rettenetes, hogy az ember nem vághatja el a múltat... Egy múlt viszonnyal végleg szakítani... A hideg kilelte, hogy fog szembe nézni...* " (167). A pikniken történő találkozásukkor már csak sajnálattal tud nézni az asszonyra, visszaadja az aranyat, s rideg módon közli vele Arday házassági ajánlatát.

Egészen más kapcsolat alakul ki Matolcsy és a fiatal tanítónő között. Már első futó találkozásukkor megragadja a fiatal lány kedves mosolya, s azonnal megszereti „teljesen és feleségnek szóló szerelemmel" (100). Igazi megismerkedésük a pikniken következik be. A fiatal lelkész tisztelettudóan köszönti a fiatal lányt, s félszegen mutatkozik be: *„Kezét csókolom – mondta – s hogy Margit nem látszott reagálni – hozzátette: – Matolcsy Miklós vagyok...* " (187). Beszélgetésük szórakozással kapcsolatos dolgokról, a táncról és az úszásról folyik. Társalgásuk könnyed hangvételű, rövid mondatokból áll:

– *„Maga nem gondol... semmire?*
– *Nem: én csak táncolok.*
– *Szeret táncolni?*
– *Igen.*
– *Miért?*
– *Mint úszni...* " *(190).*

Matolcsy a „teremtés legangyalibb kincsének" tartja Margitot (vö. 193), s az iránta érzett szerelme új erővel tölti el. Életkedve azonban nem tart sokáig. Az 5. könyv 1. fejezetében már arról értesülünk, hogy a szerelem is kínt, gyötrelmet jelent számára: *„Nem tűri s nem akarja azt az örökös ellentétet, a civódást, a minden pillanatban kirobbanó kemény tusát azzal, akit mindennél jobban szeret"* (202). Forrongása, férfiúi lázadása egyre inkább fokozódik, a lányhoz fűződő érzéseit a szavak halmozásával fejezi ki: *„De a lány, akihez úgy hozzá vagyok fonódva, oly melegen, oly alázatossággal, olyan gyermeki jósággal, olyan isteni, páratlan egyszerűséggel, sokkal jobban, mint saját magamhoz: ő akarja utolsó kincsemet...* " (204). A szakítás gondolata foglalkoztatja, de a lány megpillantásakor mindez szertefoszlik. Megszólításai kedveskedők: *Margit... Margitkám... édes... kicsi Margitkám... kedves...* " *„édes kicsim"; „kedves kis cicám"; „kis édes"* (212). Szenvedélyes szerelmi vallomást tesz: *„Óh, hogy szeretem magát, milyen kimondhatatlanul, milyen vadul"* (213). A szenvedély lázában a lány bizalmáért könyörög: *„megérdemelném, hogy... bizalommal legyen hozzám... Ki szereti magát ezen a földön... úgy, mint én...* " (212). A lány kizsákmányolása mélységesen felháborítja, szólni akar az érdekében Dékánynál, de aztán megfeledkezik róla: *„Margit ügyét elárulta! Szót sem szólott róla"* (226). A vágy azonban, hogy idilli, nyugodt életet biztosítson párjának, továbbra is él benne, míg halála be nem következik. Halála órájában is gyöngéd szavakkal búcsúzik kedvesétől: *„Megmaradok a maga emlékében tisztán, jónak, szépnek, hűnek, engedelmes, jó kisfiú...* " (261). S végezetül érdemes megjegyezni Nagy Péter megállapítását a két fiatal szerelmével kapcsolatban: „ez valóban két fiatal és tiszta ember méltó kapcsolata – számos

részletében dokumentumerejű hitelességgel az író és felesége találkozásának, szerelmének története" (Nagy 1975. 161).

A harmadik nő, akivel Matolcsy Miklós kapcsolatba kerül, a pincérlány, aki csak epizódszereplőként van jelen a regényben. Az írói közlés szerint „nem bírta egy fél pillanatig levenni a szemét a lányról. Falta annak az alakját, a mozdulatát, a ringását... (107). Viselkedésmódja, beszédstílusa teljesen eltér az előzőektől. A nemiség vágyától hajtva, nem tud uralkodni magán, a lányhoz intézett mondatai célzatosak: *„Én magát szeretem..."; „Szobát is, drágám"; „Így kellesz te nekem"; „Gyere be velem..."* (108). Ebben a szituációban Matolcsy Miklós elfeledkezve papi hivatásáról csupán a testi szerelmet kívánó férfi szerepében jelenik meg.

Összegezve:

Móricz különböző beszédszituációkban szerepelteti főhősét, jól érzékeltetve nyelvhasználatának többszólamúságát. Megnyilatkozásai híven tükrözik neveltetését, műveltségét, társadalmi hovatartozását. Nyelvében megtalálhatók a papi hivatás szakszavai, a biblia sajátos kifejezései, a talpraesett szónok meggyőző érvelései, a teológia szakemberének tudományos okfejtései, s a hétköznapi ember társalgásra vonatkozó kifejezései is. Hiányzik azonban a nyelvéből a másik pap gazdálkodási nyelve, s a háztartással kapcsolatos szavak. Így lesz teljes a kép, az élet tereinek csak egy jellemző részét látjuk, ami fontos, nem beszél arról, ami nem jellemző a figurára. Így a hiány is jellemző eszköze az ábrázolásnak, a társadalomba való beilleszkedésnek.

IRODALOM

Czine Mihály: Móricz Zsigmond útja a forradalmakig. Magvető Könyvkiadó, Bp., 1960.
Kováts Dániel: Móricz Zsigmond A fáklya című regényének megformálása, Borsodi Szemle, 1981., 3. sz., 43-53.
Móricz Miklós: Móricz Zsigmond indulása, Magvető Könyvkiadó, Bp., 1959.
Móricz Zsigmond: Regények II., Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1975.
Nagy Péter: Móricz Zsigmond, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1975.
Sarkadi Nagy Pál: A szeretet himnusza, A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Bp., 1990.
Vargha Kálmán: Álom, szecesszió, valóság, Bp., 1973.
Vígh Árpád: Retorika és történelem, Gondolat Kiadó, Bp., 1981.

DR. LÉGRÁDI LÁSZLÓ
Irányítástechnikai Szakközépiskola
Fűzfőgyártelep

Az erkölcstanítás alternatív tanterve

A NAT Ember és társadalom műveltségterület 4 tantárgyat tartalmaz: történelmet, filozófiát, társadalomismeretet és emberismeretet. Sokan hiányolják az erkölcsismeretet és pszichológiát hivatkozva arra, hogy Magyarország erkölcsi mutatói világviszonylatban is nagyon rosszak, és közel 50 éve az erkölcsi oktatásra nincs tantárgy az iskolákban. Ugyanakkor a NAT társadalomismeret és emberismeret tantárgyaiban több erkölcsi téma és követelmény is szerepel, ami nemcsak megengedi, hanem szükségessé is teszi az erkölcsi témák bővebb tanulmányozását.

A több erkölcstan tanítására kétféle lehetőség kínálkozik: több erkölcsi témát tanítani az emberismeret és társadalomismeret tantárgyakban, vagy külön tárgyként bevezetni az erkölcsismeretet. Az alábbiakban a kettő kombinációjával szeretnék javaslatot tenni egy alternatív tantervre a több erkölcstan tanításához. Az Ember és társadalom műveltségterületen belül a történelem és filozófia

tantárgyakat változatlanul hagyva, esetleg szükség esetén az óra számot csökkentve, az erkölcstant három részre bontom: a tulajdonképpeni erkölcsismeretre, az emberismeretnek is megfelelő erkölcsismeretre és a társadalomismeretbe is sorolható erkölcsismeretre. Ily módon az emberismeret óraszáma bővülne, a társadalomismeret pedig kiterjedne a 10–12. évfolyamokra is, és a 4–6. évfolyamban pedig új tantárgyként bevezetésre kerülne az erkölcsismeret. A változtatás a következő lenne:

	heti óraszám	*évfolyam*
történelem	2	5–12.
filozófia	2	11–12.
társadalomismeret	1–2	1–8., 10–12.
emberismeret	1–2	7–10.
erkölcsismeret	1	4–6.

Erkölcsismereti tanterv

Témák: 1. Erkölcsi alapismeretek: erkölcs és gyakorlat.
2. Erkölcsi törvények: a törvény és megsértése, fontosabb bűnök.
3. Erénytan: az erényes élet, fontosabb erények.

Emberismereti tanterv

Témák: 1. Milyen az ember? Az ember test-lélek-szellemből áll. Az ember vezérlése, személyiség típusok, énkép, az emberi cselekvés, jellembűnök.
2. Az ember alkalmazkodása az élethez: mit jelent az alkalmazkodás? Az ember egyéni alkalmazkodása, majd a többi emberrel szemben; alkalmazkodási hibák.
3. Az ember érzelmi élete: Az érzések és érzelmek megismerése, fontosabb érzések és érzelmek, negatív érzések és érzelmek, érzelmi sebek és azok gyógyulása, az érzelmi fejlődés.

Társadalomismereti tanterv

Témák: 1. Társadalmi etika: a társadalom tagjai, foglalkozások etikája, vezetés és vezetettség, a társadalom és problémái.
2. Család a társadalom alapja: közösségi és családi élet, a házasság és problémái, az emberi boldogság és boldogságtalan fogalma.
3. Az élet törvényei: törvényszerűségek az ember egyéni életében és a másokkal való viszonyban.

Az erkölcsismeret tanítását legcélszerűbb a 4. évfolyamban kezdeni. Ugyanis a tízéves gyermek már elég értelmes arra, hogy megértse az erkölcsi fogalmakat, törvényeket, és a legfogékonyabbak minden szép és jó befogadására lelkesednek és érdeklődnek, ezt ki kell használni saját érdekükben. Ha nem három, hanem csak két évfolyamban lehetséges az erkölcsismertetet tanítani, akkor ezt a 4. és 5. évfolyamban tenném, elhagynám az erkölcsi alapismereteket, és az erkölcsi törvényeket tanítanám a 4. évfolyamban, az erénytant pedig az 5. évfolyamban.

Az emberismeret tanterv témáit a NAT viszonylatában 3 csoportba oszthatjuk. Olyanok, melyek a NAT-ban szerepelnek, de itt nem, ezeket külön tanítani kell, amelyek mindkét helyen szerepelnek, továbbá amelyek csak a jelen tantervben, ezek a jelen tanterv alapján taníthatók. A „Milyen az ember?" kötet az embert a maga realitásában mutatja be, semmit sem szépítve, például részletesen tárgyalja az ember jellemhibáit. Az alkalmazkodás új témakör, bár egyes fejezetei a NAT-ban is előfordulnak. Az alkalmazkodás azt jelenti, hogy úgy kell élnünk, hogy a stresszek és támadások közepette is meg tudjuk őrizni testi és lelki hómeosztázisunkat. Másrészről az alkalmazkodás egy lehetőség az erkölcs semlegességének bizonyítására. Ugyanis az orvostudomány, a biológia, a társadalomtudomány olyan fejlettségi fokra jutott, hogy bizonyítani tudja az erkölcsi törvények helyességét. Teljesen új témakör az ember érzelmi élet. Ez a tantárgy alapja lehetne az ifjúság érzelmi nevelésének és a fiatalság elindításának

az érzelmi fejlődés útján. Ez az anyag olyan nagy, hogy heti 2 órában is tanítható, de ha csak 1 óra áll rendelkezésre, akkor csak a fontosabb részeket kellene venni.

A társadalomismeret tantervben a társadalmi etika új tantárgy, bár egyes témái szerepelnek a NAT-ban is. A „Család a társadalom alapja" című tantárgy tartalmazza a férfi és nő kapcsolatára vonatkozó témákat, valamint a családra nevelés ismereteit, és a boldogságra vonatkozó fogalmakat. Az „Élet törvényei" új tantárgy. Az ember viselkedése hatással van a környezetre, és a környezet hat az emberre. Az emberi élet minősége javítható a törvényszerűségek ismeretében és azok figyelembevételével. Például a vállalkozások törvénye alapján elindított vállalkozás lehet sikeres és egyben erkölcsös is. Az igazság törvénye alapján meg lehet különböztetni az igaz és téves ideológiákat stb.

A tanterv áttekintése:

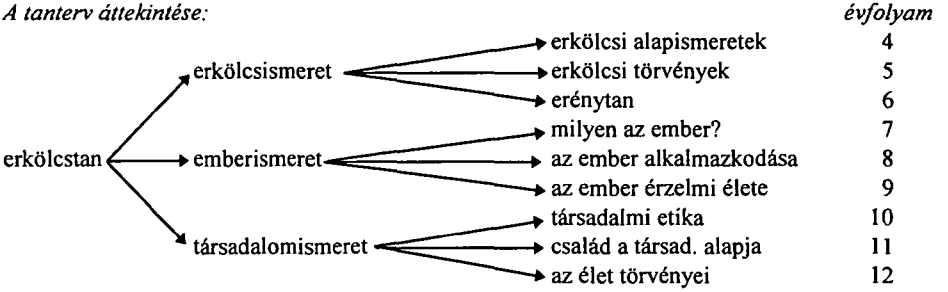

Összefoglaló értékelés: Ennek a tantervnek az előnyeit elsősorban abban látom, hogy lehetővé tenné az ifjúság életre nevelését, amit eddig is hangoztattak az egyes tantervekben, de valójában azt a tematika nem nagyon indokolta. A NAT követelményei közt ugyan szerepel, a tanuló tudjon különbséget tenni jó és rossz között, azaz erkölcsileg meg tudjon ítélni egy szituációt. Ehhez azonban szükséges az erkölcsi törvények ismerete, ami a NAT-ban nem szerepel, az általam közölt tantervben azonban igen. Az erkölcsismeret pótolná azt a hiányt, ami a NAT-ban nem szerepel, de a nevelés szempontjából mégis fontos lenne.

Az emberismeret tantervnél hangsúlyt kap az élethez való alkalmazkodás, ami azért lenne fontos, mert az emberek általában nagyon rosszul alkalmazkodnak, és ennek egyik oka, hogy senki sem tanította meg őket erre. Egy másik elhanyagolt terület az érzelmi nevelés, mely teljesen hiányzik az iskolákból. Ennek következménye, hogy az emberek nagy része érzelmileg fejletlen, illetve érzelmileg beteg.

A társadalomismeret tantervben az egyén társadalmi vonatkozásait tárgyalom, mely nagyrészt hiányzik a NAT-ból. Ezenkívül az „Élet törvényei" fontos lenne az érettségi előtt álló fiatalok számára, hogy úgy lépjenek ki az életbe, hogy ismerik annak törvényeit.

DR. H. TÓTH ISTVÁN vendégoktató
Lomonoszov Egyetem
Moszkva

A névelőről a nyelvhasználat fejlesztéséért

A mindinkább életre mozduló, ugyanakkor sebek sokaságából vérző közoktatási alapdokumentumunk, a Nemzeti Alaptanterv (NAT) anyanyelvi ismereteinek szemrevételezésekor egyértelmű megnyugvással rögzíthetjük: *szövegszemléletű* szakember rögzítette az első gondolatokat. Ám ahogy haladunk előre az olvasásban s elemzésben, egyre fogyatkozik a reményünk. Az úgynevezett elsődleges, vagy alapszófajok (= ige, főnév, melléknév, számnév) még megemlítődnek. Aztán se leíró szemlélet, se funkcionális megközelítési mód, se történeti alapállás, de még a legtermészetesebbnek látszó kommunikációs stratégiát sem lelhetjük fel. Pontosabban: a mesebeli okos lány esete idéződik fel, tudniillik van is, nincs is. Talán az esetlegesség volt a szerző(k) rendezőelve?

Minden kertelés nélkül rögzítenem kell, hogy a *kötőszó,* a *névutó,* a *módosítószó,* az *indulatszó* és a *határozószó* terminus technicusok még leírva sincsenek benne a fentiekben már (finoman) minősített alapdokumentumban. A *névmások* közül csak a *személyes* tűnt érdemesnek a megemlítésre. Az igemódoknak sem volt szerencsés csillagzatuk. Hogyan lehet ezek nélkül bemutatni a ragozási rendszereket? Miért marad említetlenül – egy ilyen jelentőségű alapmunkában! – a birtoklás, a birtokviszony? Lehet így eredményes szövegszemléletet tanítani, pontosabban: *meg*tanítani? S még egy, nem elhanyagolandó nyelvészeti kérdést kell érintenem anyanyelv-pedagógiai aspektusból. B. Fejes Katalin nagy populációjú kutatásainak és saját tanítási gyakorlatának, valamint a nyelvtudomány korszakos jelentőségű eredményeinek figyelembevételével készítette el a 2. osztályosok részére méltán sikeres Anyanyelvünk című könyvét, amelyet 1979 óta használ a tanítóság. Ők és a növendékeik tudják –, hogy a mondatok fajtáit (több szempont mellett) *a beszélő szándéka* alapján s nem tartalmilag elemezzük.

Amikor a fent jelzett, nem kevés keserűséggel járó szemvételezést végeztem, mint derült égből a villám, csapott belém az alapdokumentum (NAT) 3. bekezdése, íme: „A NAT követelményeit a *demokrácia* értékei hatják át. (...), mert a minden ember számára nélkülözhetetlen általános műveltségnek azokat a továbbépítő *alapjait* tartalmazza, amelyeket valamennyi magyarországi iskolában az 1–10. évfolyamokon figyelembe kell venni, s amelyek elsajátítására minden tanuló jogosult. (...)"

Szakmai illetékességgel jelentem ki, hogy az általam itt és most hiányolt anyanyelvi (= nyelvtani) ismeretek az 1–10. évfolyamok nélkülözhetetlen elemei. Akkor ki sértette meg a NAT követelményeit, jelesül például a demokráciát, illetőleg minden tanuló jogosultságát?

Dolgozatomban nemcsak a tanítási gyakorlatot megnehezítő problémákra kívántam rámutatni, hanem a tanítási gyakorlat meglevő értékeit is erősíteni. A továbbiakban ezekről lesz szó.

Korunkban, amikor lépten-nyomon idegennyelvű kommunikációra nyílik alkalmunk, kristályosodik ki anyanyelv-pedagógiai gyakorlatunkban, hogy Takács Etel miért is szorgalmazta például a főnév és a névelő együtt tanítását. Mert így érvényesül e szófajkapcsolat funkciója; mert a névelő nem mindegyik nyelvben természetes elem.

Ne restelljük áttekinteni, alkalmazni az alábbiakat nyelv(tan)tanításunkban, (anya)nyelvhasználatot fejlesztő munkánkban!

A NÉVELŐ

(Articulus)

A főnév és a jelzős főnév, valamint a főnévként használt kifejezés előtt álló *a, az, egy* szót névelőnek nevezzük. Fogalmi tartalma nincs, toldalék nem járul hozzá.

> Egyszer volt, hol nem volt, még *az* Óperenciás-tengeren is túl, ahol *a* kurta farkú malac túr, volt egyszer *egy* szegény ember, s annak *egy* pöttömnyi fia. Ez *a* szegény ember *egy* napon úgy döntött, kimegy *az* erdőbe fáért. (...) (*Ismeretlen szerzőjű mese*)

az Óperenciás-tengeren	ismert személy
a kurta farkú malac	vagy
a szegény ember	dolog
az erdőbe	**határozott** megnevezései

A mássalhangzóval kezdődő szavak előtt *a*, míg a magánhangzóval kezdődő szavak előtt *az* **határozott** névelő áll, mivel a fogalmat határozottá teszik. Az *a* névelő használatával a mássalhangzó-torlódást, míg az *az* névelővel a magánhangzó-torlódást kerülheti el a magyar nyelv.

egy kurta farkú malac	ismert személy
egy szegény ember	vagy
egy pöttömnyi fia	dolog
egy nap	**határozatlan** megnevezései

Az *egy* szó **határozatlan** névelő, mert a főnevet mint közelebbről meg nem határozottat jelöli meg.

A határozott és a határozatlan névelő is a vele kapcsolatban szóval, kifejezéssel jelölt fogalomra utal, szórendi helye kötött.

> *Az emberélet* útjának felén
> *egy* nagy sötétlő *erdőbe* jutottam,
> mivel *az* igaz *utat* nem lelém.
> (*Dante*)

A határozott névelő funkciói:

a) Főnevesít más szófajokat:

> *A szürke* és *a kék* szép szín.
> *Az öt* számnév.

b) Faji jellegre utal:

> *A szerelem* elvakít.
> *Az ember* esendő.

c) Egyediesít:

> Csúszós *a járda*.
> *A vőlegény* is megérkezett.

Határozatlan a főnév, ha

a) névelő nélkül használjuk:

> *Gólya* szállt a kéményre. (Vagyis nem másfajta madár.)

b) *egy* névelővel látjuk el:

> *Egy* gólya szállt a kéményre. (Nem tudjuk, hogy melyik a gólyák közül.)

A magyar névelők (*a, az, egy*) belső keletkezésű viszonyszók, nyelvi elemek.

a) Az *az* távolra mutató névmásból fejlődött úgy, hogy elvesztette a nyomatékát, majd a főnévben kifejezett fogalom meghatározottságának jelölésére vált alkalmassá:

b) Az *egy* a határozott „egy" számnévből keletkezett hangsúlytalanodással, jelentésváltozással:

A magyar nyelv történetének korábbi századaiban mássalhangzóval kezdődő szó előtt is az *az* névelőt használták:

az kenyeret – *a* kenyeret
Abrakot és szénát kér *az* lovainak.

Hogyan különböztessük meg a névelőt más szófajoktól?
Elemzéssel, helyes hangsúlyozással!

Mert elmenne, el is bujdokolna,
Ha *az* édesanyja előtte nem volna;
(*Arany János*)

Az a baj, hogy múlik az idő.
(*Köznyelv*)

Az Arany-idézetben az *az* szó névelő, a köznyelvi példában *az* pedig mutató névmás. Megállapíthatjuk, hogy az *az* határozott névelő és az *az* mutató névmás alakilag megegyező, kiejtésük azonban különböző, mivel a névelő hangsúlytalan, a mutató névmás viszont hangsúlyos.

Egy, csak *egy* legény van talpon a vidéken...
(*Arany János*)

No csak hitvány *egy* élet
Az a komédia!
(*Petőfi Sándor*)

Az első példa *egy* szava határozott tőszámnév, míg a Petőfi-idézetben kiemelt *egy* határozatlan névelő. Elmondhatjuk, hogy az *egy* számnév és az *egy* határozatlan névelő alakilag megegyeznek. Ugyancsak a hangsúly alapján tudjuk megkülönböztetni őket, vagyis a hangsúlyos *egy* számnév, a hangsúlytalan *egy* szó névelő.

Napjaink közéleti nyelvhasználata egyre gyakrabban hagyja el a határozott névelőt. A határozott névelő elhagyásakor a kifejezés bizonytalanságot, illetőleg értelmi kettőséget közöl.

Székekre ülni tilos!

Hol? Sehol sem? Még otthon sem? Akkor mire szabad ülni? Ez a felirat általános tiltást fejez ki. Helyesen:

A székekre ülni tilos!

A határozott névelő helyes használatának az általánosan ismert szabályai:

a) A vezetéknevek előtt nem állhat névelő, mivel maga a tulajdonnév már határozott:

Ismerem Harcziékat. Integettünk Vidékiéknek.

Az utóneveket (keresztneveket) is névelő nélkül említjük:

Találkoztál már Zsókával? Telefonált-e Kata?

A bizalmasabb nyelvhasználatban előfordulhatnak a személynevek névelővel is:

Nem kell neki bor, galuska,
De bezzeg kell *a* Juliska!
(*Vörösmarty Mihály*)

– Kik a barátaid, Dávid?
– *A* Rácz, *a* Takács és *a* Gyuri.
(*Köznyelv*)

A jelzős személynevek előt kitesszük a névelőt:

a zárkozott Madách; *a* lírikus Arany; *az* intellektuális Radnóti

b) Határozott névelőt használunk a következő esetekben.

Hegyek:

a Kárpátok; *az* Ural.

Tavak, folyók, tengerek:

a Balaton; *az* Ob; *a* Bajkál-tó; *az* Ipoly; *a* Csendes-óceán; *az* Atlanti-óceán.

Tájak, határnevek:

a Drávaszögben; *az* Ipolyság vidékén; *a* Szernye határában.

Utak, utcák terek, dűlők, hidak:

a Dózsa György úton; *a* Széchenyi utcában; *a* Hősök terén; *a* Békásparti dűlőben; *a* Szabadság hídon.

Címek:

olvasom *a* Magyar Nyelvőrben; járatom *az* Élet és Irodalom című folyóiratot.

Intézménynevek:

a Magyar Nemzeti Bank; *az* Országos Széchenyi Könyvtár.

A határozatlan névelő használatával kapcsolatban az alábbiak a legfontosabbak.

a) Ki kell tennünk a határozatlan névelőt köznévi értelemben használt személynevek elé:

Olyan, mint *egy* Hannibál. *Egy* Petőfi veszett el benne.

b) Nem hagyhatjuk el, ha határozatlan mennyiséget, mértéket jelentő kifejezés van a mondatban:

Hozz *egy* kevés vizet! *Egy* marék föld volt a jussa.

Ha a névelőt elhagyjuk vagy hangsúlyozzuk a fenti példákban, akkor megváltozik a közlés tartalma.

c) Lehet névelőt használni a nyomatékos felkiáltást tartalmazó jelzős szerkezetekben is:

Gyönyörű *egy* előadás! Remek *egy* állás!

FELADATOK

1. a) Gyűjtsétek ki a névelőket az alábbi mondatokból!
   b) Nevezzétek meg, hogy melyik névelő milyen fajtájú!

   Élt egyszer egy faluban egy öregasszony. Volt neki egy fia. Amikor a fiú felcseperedett, így szólt az anyjához: „Édesanyám, elmegyek én ebből a faluból az Óperenciás tengerre."

   c) Fordítsátok le a tanult idegen nyelvre az előbbi meserészletet!
2. a) Milyen névelő van a következő balladasorban?

   Megöltek egy legényt hatvan forintjáért.

   b) Mondjátok el a tanult idegen nyelven is az idézetet!
3. a) Melyik mondatban van névelő? Indokoljátok meg, hogy miért névelős a szerkezet!

   Rám ezer virággal
   Szórtad a tavaszt
   S égi boldogsággal
   Fűszerezted azt.
   (*Csokonai Vitéz Mihály*)

   Varrd meg azt a zászlót, feleségem!
   (*Petőfi Sándor*)

Árva gólya áll magában
Egy teleknek a lábjában, (...)
(*Arany János*)

Tünderországban híre sincs a télnek (...)
(*Petőfi Sándor*)

Az igaz, hogy nem is lett semmi bántása (...)
(*Petőfi Sándor*)

Egy fecske nem csinál tavaszt.
(*Közmondás*)

Szép köszöntésnek szép a felelete.
(*Közmondás*)

Egy fazékban főznek.
(*Közmondás*)

Lelkünkre így ül ez a kor.
(*József Attila*)

b) Hogyan mondjátok a tanult idegen nyelven azokat a fenti példákat, amelyekben névelő szerepel?

4. a) Mi a hiba az alábbi mondatokban?
b) Mondjátok helyesen magyarul a következő példákat!
c) Fejezzétek ki a tanult idegen nyelven a kijavított magyar mondatokat!

Fűre lépni tilos. Madách Színház Kamaraszínházába megyünk estére. Illetékes hivatalok nem engedélyezték az építkezést. Keveset alszom. A fiam egy jó apa. A mangó egy gyümölcs. Más program nem lévén, elnök az ülést berekeszti.

5. Mit szerettek enni vagy inni? Egészítsétek ki ezt a listát, majd próbáljátok mondani a tanult idegen nyelven!

egy pár virslit mustárral, tormával;
egy adag csirkét rizzsel;
egy tányérnyi _____ tejföllel;
egy pohár _____ szódavízzel;
egy csésze _____ mézzel;
egy fej _____ cukros ecettel;
egy maréknyi _____ porcukorral;
egy szelet _____ meggyes _____;
egy tálnyi _____ ecettel;
egy tábla _____;
egy üveg _____.

6. a) Emeljétek ki a névelőket!
b) Tegyétek át a tanult idegen nyelvre a névelős szerkezet!

– Halló, te vagy az, barátnőm? Mégy az operába?
– Természetesen, hiszen megvettem a jegyet is.
– Az új selyemruhádat veszed fel?
– Azt a virágmintást.
– Nem lesz az egy kicsit feltűnő?
– Az én véleményem szerint nem harsányak a ruhám színei.
– Adhatok egy jótanácsot a cipőddel kapcsolatban?
– Egy udvarias javaslattal engem nem lehet megsérteni.
– A fehér szandálod olyan szép! Nem azt húzod fel?
– Talán mégsem, mert az nagyon magas sarkú. Én egy alacsonyabb sarkúban jobban érzem magam a színház nézőterén.

7. a) Gyűjsétek ki a névelős szerkezeteket!
b) Fordítsátok le a tanult idegen nyelvre a kigyűjtött példákat!

A szobában van egy szögletes, citromsárga asztal. Az asztalra egy lila, gömbölyű vázát tettem a barna olvasólámpám és egy kisméretű, zöld gyertya mellé. A vázámban egy piros és egy fehér szegfű árválkodik egy sárga rózsa társaságában. Az asztalomon a kedvenc fekete macskám terpeszkedik, a szájában tart egy kék ceruzát.

Aki ezeket a mondatokat egy halvány mosoly nélkül olvasta el, az bizonyára a névelőket kereste egy megszállott nyelvészként. Következzék most egy kis lazítás!

IRODALOMJEGYZÉK

Bencédy József–Fábián Pál–Rácz Endre–Velcsov Mártonné: *A mai magyar nyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1985.

Deme László: *A beszéd és a nyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.

Galgóczi László: *A magyar nyelv I.* (A nyelvi rendszer. A szöveg, a mondat és a szófajok.) MOZAIK Oktatási Stúdió, Szeged, 1992.

H. Tóth István: *Magyar nyelv az általános iskola 8. osztálya számára*. (Alkotó-szerkesztő: Zsolnai József.) Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997.

TISZTELT ELŐFIZETŐINKHEZ !

Bízva bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérünk minden kedves Előfizetőnket, régieket és újakat, hogy az *1999. évi előfizetési díjat, az 500 forintot*, az alábbi számlára befizetni szíveskedjék: OTP Csongrád Megyei Igazgatóság, Szeged, Módszertani Közlemények, 11735005-20003933. De örömmel veszszük már a 2000. évi előfizetéseket is!

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA

TUZA TIBOR
cigány oktatási programvezető
Hajdú-Bihar Megyei Pedagógiai Intézet
Debrecen

Cigány népismereti feladatlapok II.

– CIGÁNY NÉPISMERETI TOTÓ ÁLTALÁNOS ISKOLÁSOK SZÁMÁRA –

A cigányok története

01. Az eredetmonda szerint milyen állatokból lettek a cigányok?
1 = rákokból 2 = madarakból x = farkasokból _____

02. Mit jelent a „roma" szó?
1 = cigány férfi (így szólítják meg) 2 = rossz nő (így szidják)
x = cigány gyermek (így szólnak rá, ha rendetlenkedik) _____

03. Mióta léteznek a cigányok?
1 = a világ teremtése óta 2 = több mint kétezer éve
x = körülbelül ötszáz esztendeje _____

04. Honnan származnak a cigányok?
1 = Noétól 2 = a fáraóktól x = a dravidák köréből _____

05. Hol volt a cigányok őshazája?
1 = Afrikában 2 = Indiában x = Görögországban _____

06. Mik a legrégibb foglalkozásaik?
1 = öntözéses földművelés, ehhez csatornák és gátak építése
2 = írnokok és mérnökök voltak a fáraó szolgálatában
x = kézművesipar, kereskedelem, szórakoztatás _____

07. Milyen társadalmi szervezetben éltek a cigányok ősei?
1 = törzsi-nemzetségi szervezetben 2 = hűbéri láncban
x = kasztok közötti munkamegosztásban _____

08. Milyen vallásuk volt kezdetben (legkorábban, legelőször!)?
1 = természetimádat 2 = sokistenhit x = kereszténység _____

09. Miért hagyták el az őshazát?
1 = a bizánciak elcsábították asszonyaitokat, értük harcoltak
2 = a külső támadások miatt békésebb tájakra vándoroltak
x = olyan országot kerestek, ahol szabad lopni _____

10. Miért nevezték a „fáraó népé"-nek a cigányokat?
1 = azt hitték, hogy Egyiptomból jöttek és zarándokok
2 = a fáraó levelével igazolták, hogy Afrikában barnultak le
x = mindig fára másztak („fára ó, cigány!" - kiáltották), ha bajba kerültek _____

11. Mikor volt az első cigány világkongresszus?
1 = 1942-ben 2 = 1971-ben x = 1991-ben _____

12. Milyen a cigány zászló?
1 = kék-fehér-piros, középen zöld tölgyfalevéllel
2 = kék-sárga, középen indiai lótuszvirággal
x = kék-zöld, középen vörös kocsikerékkel _____

Cigány irodalom

13. Mit nevezünk cigány irodalomnak?
1 = Nem cigányok által a cigányokról írt művek összességét.
2 = A cigányok által nem cigányokról írt művek összességét.
x = A cigányok által alkotott írásművek összességét. _____

14. Melyik évszázadban kezdődött hazánkban a cigány írásbeliség?
1 = XVIII. 2 = XIX. x = XX. _____

15. Ki adta ki az első cigány szótárt Magyarországon?
1 = Sági Balogh Jancsi prímás 2 = József Károly főherceg
x = Horváth Rudolf cigányfegyenc _____

16. Mióta beszélhetünk cigány irodalomról?
1 = több mint kétezer éve 2 = a XIX. század közepétől
x = 1969/70-től kezdődően _____

17. Ki készítette el az első cigány nyelvű Biblia-fordítást?
1 = Lakatos Menyhért 2 = Bari Károly x = Choli Daróczi József _____

18. Mit csinál a cigány mesehős földi és földöntúli ellenségeivel?
1 = Véres párviadalban legyőzi őket.
2 = Túljár az eszükön, mindig becsapja őket.
x = Elbújik előlük, mert tudja, hogy sose győzhet. _____

19. Ki írta a *Füstös képek* című szociografikus regényt?
1 = Lakatos Menyhért 2 = Osztojkán Béla x = Choli Daróczi József _____

20. Ki írta az *Átyin Jóskának nincs, aki megfizessen* című regényt?
1 = Lakatos Menyhért 2 = Osztojkán Béla x = Choli Daróczi József _____

21. Ki adott ki *Megváltásért – som* címmel verseskötetet?
1 = Bari Károly 2 = Rostás-Farkas György x = Choli Daróczi József _____

22. Ki alkotta a *Csontfehér pengék között* című kötetet?
1 = Bari Károly 2 = Rostás-Farkas György x = Choli Daróczi József _____

23. Ki írta a következő költői hitvallást?:
nagy üzenetet viszek: aranypecsétes levelet címzett
a Mindenség szívemben
egy nép!
1 = Bari Károly 2 = Rostás-Farkas György x = Choli Daróczi József _____

24. Mi a címe a nemzetközi cigány himnusznak?
1 = Pădure vergyé 2 = Opre roma x = Rom sam _____

25. Sorold fel (írd le) az általad ismert cigány írók és költők neveit!

_____

_____

_____

Cigány hagyományok

26. Melyik volt *indiai* a cigányok közismert természeti jelképei közül?
1 = kamilla 2 = lótusz x = tölgyfaág _____

27. Miből készültek a vándorló cigányok sátorponyvái?
1 = kendervászonból 2 = lóbőrből x = gyapjúszövetből _____

28. Mivel fedték be putrijaikat a cigányok?
1 = lószőrpokróccal 2 = szalmagúzzsal x = fazsindellyel _____

29. Milyen ételek a leginkább kedveltek a cigányok körében?
1 = húsételek 2 = bokolyi x = tejberizsa _____

30. Milyen húst sütöttek, ha nem volt kacsa, liba, tyúk
1 = varjút 2 = verebet x = vadászkeselyűt _____

31. Mitől függ a cigány férfiak kalapjának a színe?
1 = attól, hogy milyen törzshöz tartoznak
2 = attól, hogy milyen kalapot lehet venni a vásárban
x = attól, hogy mi a kedvesük kedvenc színe _____

32. Miért szeretik tetoválni magukat a cigányok?
1 = mert a tetoválás megvédi őket az ártó szellemektől
2 = mert a tetoválás megelőzi a bőrbetegséget
x = mert a tetoválás régen a királyok bőrdísze volt _____

33. Mit jelent magyarul a *Bari* cigány név?
1 = Nagyon jó 2 = Baromka x = Nagy _____

34. Mi e legősibb keresztelési szokás a cigányoknál?
1 = a folyó vizében fürösztik meg az újszülöttet
2 = borral mossák le, mert a szesz fertőtlenít, ne legyen beteg
x = anyatejjel keresztet rajzolnak a homlokára _____

35. Mit jelent az, ha valaki *galamb*bal álmodik?
1 = levelet fog kapni 2 = menekülni („elrepülni") kell
x = a kedvese másnap meg fogja szöktetni _____

36. Melyik a hagyományos (ősi) cigány foglalkozás az alábbiak közül?
1 = kovács 1 = takács x = tormatermesztő _____

37. Sorold fel az általad ismert cigány gyermekjátékokat!
(Nevezd meg, hogy mik voltak azok! Legalább hármat!)

_____

_____

_____

KIT TUD TÖBBET A ROMÁKRÓL?

Javítási kulcs

Történet		Irodalom		Hagyomány	
01. jó tipp: **2**	**1 pont**	**13.** jó tipp: **x**	**1 pont**	**26.** jó tipp: **2**	**1 pont**
02. jó tipp: **1**	**1 pont**	**14.** jó tipp: **x**	**1 pont**	**27.** jó tipp: **2**	**1 pont**
03. jó tipp: **2**	**1 pont**	**15.** jó tipp: **2**	**1 pont**	**28.** jó tipp: **2**	**1 pont**
04. jó tipp: **x**	**1 pont**	**16.** jó tipp: **x**	**1 pont**	**29.** jó tipp: **1**	**1 pont**
05. jó tipp: **2**	**1 pont**	**17.** jó tipp: **x**	**1 pont**	**30.** jó tipp: **1**	**1 pont**
06. jó tipp: **x**	**1 pont**	**18.** jó tipp: **2**	**1 pont**	**31.** jó tipp: **1**	**1 pont**
07. jó tipp: **1**	**1 pont**	**19.** jó tipp: **1**	**1 pont**	**32.** jó tipp: **x**	**1 pont**
08. jó tipp: **1**	**1 pont**	**20.** jó tipp: **2**	**1 pont**	**33.** jó tipp: **x**	**1 pont**
09. jó tipp: **2**	**1 pont**	**21.** jó tipp: **2**	**1 pont**	**34.** jó tipp: **1**	**1 pont**
10. jó tipp: **1**	**1 pont**	**22.** jó tipp: **x**	**1 pont**	**35.** jó tipp: **1**	**1 pont**
11. jó tipp: **2**	**1 pont**	**23.** jó tipp: **1**	**1 pont**	**36.** jó tipp: **1**	**1 pont**
12. jó tipp: **x**	**1 pont**	**24.** jó tipp: **2**	**1 pont**	**37.** elérhető max.	**5 pont**
		25. elérhető max.	**6 pont**		

Értékelés:

AZ ELVÁRT ÉS AZ ELÉRHETŐ PONTOK SZÁMA: ***38*-50pont**

— A **25.** (irodalom) **feladat** esetén figyelembe kell venni, hogy maga a feladatlap (totó) öt cigány író és költő nevét tartalmazza, tehát a tanuló akkor kaphatja meg az elvárt 1 pontot, ha ezt az öt nevet ide „lemásolja". (Ha ezeknek csak egy részét írja le, de a helyezés eldöntése függ ettől a feladattól, akkor adható egyötöd, kétötöd... stb. töredékpont.) A további (a megnevezetteken felüli) írók és költők ne-

veire plusz pontok járnak, de összesen legfeljebb plusz öt pont, tehát mindösszesen maximum 6 pont adható a feladatmegoldásra.

— A 38. (hagyományok) **feladat** esetén elvárt, hogy legalább három hagyományos cigány gyermekjátékot meg tudjon nevezni a tanuló, ezért érdemel 1 pontot. (Ha ennél kevesebbet nevez meg, de a helyezés eldöntése függ ettől a feladattól, akkor adható egyharmad vagy kétharmad pont.) Minden további gyermekjáték megnevezése plusz pontot érdemel, de összesen legfeljebb plusz öt pont, tehát mindösszesen maximum 6 pont adható a feladatmegoldásra.

— **7-8. osztályos tanulók** esetén 40 pont fölött mindenki jutalmat érdemel, de legalább az első három helyezettet jutalmazzuk meg akkor is, ha a pontszámok alacsonyabbak.

— **5-6. osztályos tanulók** esetén 30 pont fölött mindenki jutalmat érdemel, de legalább az első három helyezettet jutalmazzuk meg akkor is, ha a pontszámok alacsonyabbak.

— **3-4. osztályos tanulók** esetén 20 pont fölött mindenki jutalmat érdemel, de legalább az első három helyezettet feltétlenül jutalmazzuk meg.

— A lényeg a játékos versengés és az elismerés (szóbeli dicséret) azért, hogy már sokat tudnak a velünk együtt élő cigányokról, s ezen a vetélkedőn is sok ismeretet szereztek, ami segít abban, hogy jobban megismerjük és megértsük egymást.

FELADATOK CSOPORTOK KÖZÖTTI VETÉLKEDŐKHÖZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁK SZÁMÁRA

Történelem – Irodalom – Hagyomány

T/1. Hol volt a cigányok őshazája?
Írjátok fel egy papírra, utána mutassátok fel a papírt!)

T/2. Mik a cigányok legrégibb foglalkozásai?
(Írjátok fel egy papírra, utána mutassátok fel a papírt!)

T/3. Mikor és hol volt az első cigány világkongresszus? Mi mindenről döntött?
(Írjátok fel egy papírra, utána mutassátok fel a papírt!)

I/1. Énekeljetek el egy cigány népdalt, vagy játsszátok el egy cigány mese rövid jelenetét! (Az előző csoport produkcióját nem ismételhetik, ezért a csoportok sorszámot húznak, és maximum egy perc gondolkodási időt kapnak bemutatójukhoz)

I/2. Ki írta az alábbi sorokat? (Tételhúzás alapján.) Pl.
a) nagy üzenetet viszek: aranypecsétes levelet címzett
a Mindenségnek szívében/egy nép!
b) Uram, Ady Endre, százszor idézett/mágusvezér
add rám varázslatos palástodat,
hogy megkövetelhessem magyarságom –
c) fölragyogtam és/letérdeltem/de magamat
soha/föl/nem/szeleteltem
d)... (bármely megismert további idézet a költői hitvallásokból).

I/3. Énekeljétek el együtt (valamennyi csoport közösen) a nemzetközi cigány himnuszt!

H/1. Meséljétek el (tételhúzás alapján), hogyan készült, milyen volt?:
a) a sátor b) a kalyiba c) a putri d)... (bármely más cigány lakóhely)

H/2. Ismertessétek (tételhúzás alapján) a cigány étel receptjét!
a) a sündisznó nyárson b) bokolyi c) csemege étel(ek)
d)... (bármely más cigány étel, amit már ismernek)

H/3. Játsszatok el egy hagyományos cigány gyermekjátékot! (Az előző csoport produkcióját ismételni nem lehet, ezért a csoportok sorszámot húznak, és maximum egy perc gondolkodási időt kapnak.)

KI TUD TÖBBET A ROMÁKRÓL? – CSOPORTOK KÖZÖTTI VETÉLKEDŐ

Értékelés

T/1. Minden értékes adatra pontot adunk. Pl. *India* = 1 pont, *Észak-Nyugat India* = 3 pont stb. Ha közlik az *Indus* folyót és annak őshazabeli mellékfolyóit (*Dzselum, Csenab, Ravi, Szatledzs, Beasz*), továbbá az őshaza centrumát: *Pandzsab* állam, s a vele határos őshazabeli *Szindh, Kashmir, Dzsammu, Radzsasztán, Gudzsarát* államokat, minderre plusz pontokat érdemelnek.
Javasolt maximális pontszám csoportonként **10 pont**

T/2. Minden hagyományos cigány foglalkozás megnevezésére pontot adunk. javasolt maximális pontszám csoportonként **10 pont**

T/3. *1971 – London* (2 pont), döntés a *cigány írásbeliségről* (2 pont) és a *cigány himnuszról* (2 pont). Minden további helytálló adat pontot ér. Javasolt maximális pontszám. **10 pont**

I/1. Az előadás minőségétől függően javasolt maximális pontszám csoportonként **10 pont**

I/2. A költő nevének pontos közlése 2 pont, a vele kapcsolatos további információk közlése (pl. Mi a vers címe?, Milyen más verseit ismeritek?, Mit tudtok még róla? stb. kérdésekre adott válaszok) plusz pontot érnek. Javasolt maximális pontszám **10 pont**

I/3. Kívánatos külön-külön is megfigyelni az egyes csoportok közreműködését a nemzetközi cigány himnusz eléneklésében, ha azonban az összteljesítmény szívderítő, javasolt valamennyi csoport számára megadni a maximális pontszámot. Javasolt max. pont **10 pont**

H/1. Minden értékelhető adat pontot ér. Javasolt maximális pontszám csoportonként **10 pont**

H/2. Minden értékelhető adat pontot ér. Javasolt maximális pontszám csoportonként **10 pont**

H/3. A játék ötletességétől, minőségétől függően javasolt maximális pontszám **10 pont**

A vetélkedő során egy-egy csoport által elérhető maximális pontszám **90 pont**

— Mindegyik csoportot jutalmazzuk és megdicsérünk.
— Az első hely esetleges holtversenye esetén cigány népdalokat énekeltetünk plusz pontokért.
— A rendezvényt a gyermekek számára leginkább kedvelt foglalkozással (pl. diszkóval) zárjuk.

(Folytatjuk.)

FERICSÁN KÁLMÁN
Kozma Lajos Faipari Szakközépiskola
Budapest

Tehetséggondozás a „Középipartanodában"

„... csak ezen az úton tudnánk kibontakozni azon alárendelt helyzetünkből, amelyben vagyunk..." (Trefort Ágoston)

A 19. században Magyarországon a társadalmi-gazdasági fejlődésnek, a polgárosodásnak egyik fontos alapfeltétele volt a szakképzés kibontakoztatása. Már a reformkori országgyűléseken is számos politikusunk szólalt fel a szakoktatás intézményi kereteinek kibontakotatása mellett, és Kossuth Lajostól Eötvös Józsefig sokan szívügyüknek tekintették e kérdés mielőbbi megoldását. Igazán jelentős változások azonban csak a dualizmus keretei között bontakoztak ki, nem utolsósorban a neves kultuszminiszter, Trefort Ágoston fellépésének köszönhetően. Minisztersége idején az ipar, a mezőgazdaság és a kereskedelem ágazataihoz kapcsolódóan közép- és felső szintű szakképző iskolák sora nyílott, melyeknek működése nyomán a századfordulóra a magyar szakoktatás európai hírnévre tett szert.

1879. december 7-én nyitotta meg kapuit az a Trefort Ágoston által alapított intézmény, a budapesti állami középipartanoda, amely több évtizedes szervezőmunka eredményeként mintaiskolaként indult. 1880-ban kapott megbízást Gaul Károly mérnök-tanár a fővárosi faipar tanulmányozására, majd őt is – több más pedagógus kortársához hasonlóan – külföldi tanulmányútra utaztatták. Ezek után az ő közreműködésével, tapasztalatait felhasználva 1883-ban indult meg a középipartanodában a faipari képzés, három növendékkel, akik épületasztalosságot tanultak. A intézmény a fejlődésnek megfelelően differenciálódott. Több hírneves, kitűnő intézmény alakult, szerveződött belőle, így napjaink egyik iskolája, az újpesti „Kozma Lajos Faipari Szakközépiskola" is ezt az intézményt tartja történeti és elődiskolájának.

A magyar oktatás 1000 éves évfordulója évében kezdtem meg úpesti munkahelyem történetének megírását. Több érdekes és értékes adatra bukkantam a Fővárosi Levéltár iratai között. Itt most az intézményben folyó tehetséggondozás egyik módját szeretném bemutatni a korabeli jegyzőkönyvek alapján. Ez a tevékenység az „Irálykör"-ben folyt. Az 1880/81-es tanévben alakult meg a nevezetes kör. Az első és a másodévesek számára kötelező volt a részvétel, a harmadik évfolyam növedékeinek önkéntes. Az 58 darab jegyzőkönyv egy kemény borítójú füzetben maradtak ránk, melyet a korabeli tanulók vezetek. A kör saját, ovális alakú pecsétet is használt, amely sok lapon igen jól látszik. Felirata: A budapesti állami közép-ipariskola IRÁLYKÖRE. A jegyzőkönyvvezetők az aláírás után bücskén hozzátették: gépész, építész, faiparos.

Ez az „irálykör" tulajdonképpen a középipartanodában folyó tehetséggondozásnak és önművelésnek a színtere volt. Az egykori diákok itt mutathatták meg egymásnak és tanáraiknak azt, hogy miben tehetségesek, hogy mely tantárgyak, szakmai kérdések iránt érdeklődnek. A tanítási órákon kívüli, szabadidős elfoglaltság számos érdekes, módszertani szempontból ma is elgondolkodtató és ötletadó mozzanatát eleveníthetjük fel a jegyzőkönyvek segítségével.

Az egyik legfontosabb célja volt például e kör működésének az, hogy a növendékek megtanuljanak szépen, kifejezően beszélni és fogalmazni. Amire a tanórákon nem jutott idő – már akkor

sem – az itt megvalósult: rendszeresen valamennyi diák szót kapott, és az évek alatt szereplések sorozata segítségével csiszolhatta beszédstílusát, fogalamazásmódját. A tanárok ebben sok segítséget nyújtottak, miként egy 1890-es jegyzőkönyvi bejegyzés is tanúsítja:

„Tekintes Hegedűs Károly igazgató úr megjegyzi, hogy ha valaki mindjárt nem talál szót gondolatának kifejezésére, azt nem kell kinevetni, mi után, az irályképzőköri ülés iskola akar lenni arra nézve, hogy ha később a nyilvánosságban beszélni akarunk, azt itt megtanuljuk." E részletből az is kiderül, hogy az iskola igazgatója gyakorta személyesen is részt vett az összejöveteleken, és nevelte, buzdította a tagokat. Ez az iskola akkoriban ugyan nem adott érettségit, de az általa nyújtott végzettség magasszintű képesítésnek számított a szakmákban, ezért volt fontos a szóbeli közlés gyakorlása és a képzés színvonalának állandó emelése érdekében végzett áldozatos munka.

A kör elnöke, dr. Csengery János egy ízben például németből magyarra történő versfordításra hívta fel a tanulók figyelmét, „a lant pengetése helyett", „mert egy jó fordítás többet ér, mint egy rossz eredeti." Az elnök rögtön feladatot is adott, mégpedig igen nehezet. Goethe: Iphigénia Tauriszban c. színművét kérte lefordítani, amely ugyancsak jó német nyelvtudást feltételezett az iskolában tanulók soraiban. Az iskola igazgatója többször is hangot adott azon törekvésnek, hogy általános műveltséget is nyújtson az iskola, és egy ízben így fogalmazott: „a magyar iparososztály műveltebb részét képezzük és ezért ne csak szakdolgokban álljuk meg a sarat, hanem az irodalom terén is. "

A kör tagjai rendszeresen szerepeltek az iskolai ünnepélyeken is, ahol szavalataikkal, önálló műveik felolvasásával színesítették a műsort. Az iskolában az ünnepi alkalmakat és a hangulatos összejöveteleket is felhasználták a közösség formálására és a tehetségnevelésre. Egy 1891-es jegyzőkönyvi bejegyzés szerint egy-egy szereplésre hosszabb időn át készültek a diákok, és mielőtt a nagyobb nyilvánosság elé léptek volna, az irálykörben mutatták be szavalatukat társaiknak és tanáraiknak. Arról, hogy hogyan folyt le egy ilyen önképzőköri ülés, tájékoztat például az alábbi bejegyzés: „Zombori János I. éves tanuló elszavalta Varga Lajos: „Hivatlan vendég" c. versét. A következő bírálatot kapta: „A szavaló az alaphangot eltalálta, de az egyes személyek hangját, nem különböztette (sic!) meg egymástól és némely helyen skandált, a szavalat részben sikerült."

A szereplések, irodalmi önképzés mellett a szakmai értelemben vett tehetséggondozást is fontosnak tartották e körben. Az egyes képzési irányokhoz kapcsolódó témák tudományos igényű feldolgozása és bemutatása sokban emlékeztet napjaink diákköri munkáihoz. A korabeli jegyzőkönyvek ezzel kapcsolatosan is sok információt megőriztek számunkra, például Kaufman Frigyes, egykori II. éves tanuló felolvasásának emlékét, aki „Az arabok építészete" címmel adott elő majd száz évvel ezelőtt. Dolgozata bírálatának lényege a következő volt: „A bíráló a dolgozatot elfogadja (áthúzva) elveti, mivel tele van germanizmusokkal és imott-amott érthetetlen." A javítás némi vitára enged következtetni, ami viszont a hozzászólások meglétét feltételezi. Egy, a további fejlődést elősegítő véleményt is olvashatunk: „A bíráló megemlíti, hogy jó volna, ha a kör a dolgozatok íróit utasítaná, hogy minden segédforrást bocsássanak a bíráló rendelkezésére." A kör a dolgozatot elvetette, a bírálatot elfogadta. Egy másik 1891-es bejegyzés szerint egy másik diák, a faipari képzésben részt vevő Czelsz Ede tartott előadást a következő címmel: az „Ungar-féle szárítási módról". Ugyanebben az évben olvasta fel Pálinkás György a hajlított bútorokról szóló dolgozatát. Czelsz Ede dolgozatának bírálatát a szakmai szempontok mellett a stílus tekintetében is kifogásolta bírálója, aki szerint az a legnagyobb hiba, hogy a dolgozat nem a szerző saját tapasztalat alapján készült, hanem az előadásokon vezetett jegyzet szerint és más szakkönyvek felhasználásával. Ezt azonban bizonyítani nem tudta. Molnár Jenő ellenbírálatra kérte a dolgozatot, hogy kimutassa annak jó oldalát is, de erre csak a bíráló bizottságnak volt joga. „A kör a dolgozatot elfogadta, azon kikötéssel, hogy az abban előforduló magyartalanságokat (a szerző) javítsa ki, és a bírálatot elvetette." A diákokat tehát vélemény-nyilvánításra is nevelték, és annak mérlegelésére, hogy mit is jelent tudományos-szakmai szempontból az érték.

A fenti példákból is látható, milyen sokoldalú program volt a körben. Saját dolgozat és vers, fordítás, szavalat, ének és természetesen a szakmai problémák megvitatása szerepeltek a tehetség-

gondozás korabeli programjában, a heti kb. két órás üléseken. Az önálló alkotó és kutatómunkára nevelő, a beszéd- és vitakészséget fejlesztő, a kritikai gondolkodást kialakító pedagógia fontos velejárója volt a szakmai képzésnek. A jegyzőkönyv szerint a kiemelkedő tanulók jutalma sem maradt el, és folyamatosan, minden növendék számára bátorítást nyújtottak. A vallás- és közoktatásügyi miniszter jóvoltából rendszeresen könyvjutalmakat adtak át tanulóiknak a középipartanoda tanárai.

Az irálykör kitűnő programmal működött. A vasárnaponként két csoportban folyó üléseken tizenöt év alatt nyolcszázhuszonhat írásbeli dolgozatból négyszáznyolcvankettőt fogadtak el. Elhangzott kettőszáznégy szabad előadás és nyolcszázhárom szavalat. Az általam bemutatott irálykör a foglalkozások eme számossága ellenére sem öleli fel azonban a tehetséggondozás teljes körét. Jelen írásom nem mutatta be például a „Középipartanodá"-ban és utódiskoláiban tevékenykedő akadémikus, tudós és művész tanárok munkásságát, illetve a tanórákon folyó tehetséggondozást. Véleményem szerint azonban ezen korabeli jegyzőkönyvek bemutatásával is sikerült érzékeltetnem azt, hogy száz évvel ezelőtt élt tanár kollégáink is mindent megtettek diákjaik képzése érdekében, és jól átgondolt szakmai programjuknak, módszertani fogásaiknak és türelmüknek köszönhetően jelentősen javult a magyarországi szakképzés színvonala.

TISZTELETTELJES KÉRÉS SZERZŐINKHEZ !

Folyóiratunk a megjelenés gondjaival küszködik. A nyomdai és postai költségek állandó növekedése mellett az új adó és társadalombiztosítás jogszabályai is csak tovább súlyosbították helyzetünket. Ennek következtében vált számunkra lehetetlenné – remélhetőleg csak átmeneti időre –, hogy az amúgyis csekélyke szerzői tiszteletdíjat Önöknek kifizethessük. Kérnénk ezért tisztelettel a lapunkhoz hű szerzőink áldozatkészségét és szíves megértését. Hiszszük, hogy további támogató munkásságukra e kényszerítő körülmények ellenére is változatlanul számíthatunk. Köszönjük megértésüket és támogatásukat.

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK SZERKESZTŐSÉGE

DR. OLÁH JÁNOS
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Szeged

Trencsényi László: Korok, gyerekek, nevelők

Az olvasó a kötettel egy szöveggyűjteményt vesz a kezébe. A különböző történelmi korok gyerekképe, tanárképe, iskolaképe a könyv tárgya.

A szűken vett neveléstörténet forrásai kimeríthetetlenek, hiszen csak a magyar iskolatörténet is immár több mint ezer év anyagát elemezheti. Trencsényi László a „gyermekkortörténetet" szélesebb kontaktusba helyezte. A szerkesztő a neveléstudomány klasszikus és kanonizált szerzői mellett gazdagon szemelvényezett a kortárs szépirodalomból is.

A kötet alapvetően a kronológiát követi. A máig feltárt első iskolatörténeti dokumentummal, a mezopotámiai agyagtábla bemutatásával kezdődik (A tábla házának fia), s utolsó oldalain napjaink gyermekvilágát, iskolai világát mutatja be. A szerkesztő függelékként, önálló ciklus gyanánt néhány, elsősorban néprajzi dokumentumot csatolt a természeti népek életével és az archaikus paraszti világgal kapcsolatban.

Természetesen néhány szerző különleges hangsúlyt kapott a gyűjteményben. Pl. Comenius vagy Rousseau. Rousseau kopernikuszi fordulattal látott hozzá a már elöregedett iskolakép lebontásához. A XIX. század végi, a XX. század eleji reformpedagógiák mind Emil asztalosműhelyéből nőttek ki.

Szembetűnően nagy arányban szerepel a gyűjteményben a XX. század. A század, – mint Trencsényi László megállapította – tragikusabb sorsot mért gyermekeire, mint a megelőzőek. Janusz Korczak és sokak mártíriumára kell gondolnunk.

Századunk végén ma is sokszor tehetetlenül állunk a kortárs gyermekek szenvedései előtt. A szöveggyűjtemény mégsem pesszimista mű.

A kötet egyszerű olvasmányként is érdekes. Az olvasónak jogában áll mérlegelni, elfogadni, vitatni a különböző történelmi korok szerzőinek megoldásait.

A kötet ismertetője javasolja, hogy az iskolai könyvtárak szerezzék be a könyvet a pedagógusok és a diákok számára. Trencsényi László jól szerkesztett kiadványa felhasználható a szülők számára tartott ismeretterjesztő előadáshoz forrásként, tanítási órákhoz pedig hasznos segédanyag.

OKKER Oktatási Iroda, 1997. 350 p.

*

DR. OLÁH JÁNOS
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Szeged

Nanszákné dr. Cserfalvi Ilona: Pedagógia jelenségek vizsgálata

A kötet módszertani ajánlásokat mutat be a pedagógiai jelenségek vizsgálatához. Nanszákné Cserfalvi Ilona a módszertan iránt érdeklődőknek kíván segítséget nyújtani abban, hogy mit lehet és mit jó tudni a pedagógiai jelenségekről egy osztályban, ami közben nélkülözhetetlen megismerni a különböző nevelőtevékenységeket is.

A metodikai gyűjtemény azoknak készült, akik tudatosan részt kívánnak venni környezetüknek megváltoztatásában, azaz az iskolák vezetőinek, osztályfőnököknek; valójában minden pedagógusnak, aki érdeklődik saját munkája eredményei iránt.

A kötet módszertani válogatás, bemutatva az adott kérdéskör problémafelvetését, vizsgálati módszerét és a vizsgálatok rövidített összefoglalását. Bemutatja a vizsgálathoz tartozó fogalomegyüttest és az ajánlott szakirodalmat. Nem törekszik teljességre, és a pedagógiai valóság jellegzetes kristályosodási pontjaira irányítja a figyelmet.

A könyv fejezetei azokkal a témákkal, amelyekkel foglalkozik:

– Tapasztalatgyűjtés az iskolai – tanórán kívüli –, valamint az iskolán kívüli nevelés tartalmi, módszertani és szervezési jellemzőinek feltárására. (Szituációs vizsgálatok, az osztályfőnök munkájáról, a gyerkek személyiségének megismerése a szabályjátékokban, konfliktusos helyzetek, magatartás, viselkedéskultúra vizsgálata.)

– A tanítás-tanulás hatékonysági vizsgálata. (Az iskolai élet és tanulás, a tanítási-tanulási folyamat hatékonyságának felmérése, csoportmunka a tanítási órán, a házi feladataról, a „bukott" és a kiváló gyermekek összehasonlító vizsgálata.)

– Termelés-gazdálkodás. (Vizsgálat a termelés-gazdálkodés iskolai bevezetéséhez, a tanulók munkához való viszonyának néhány jellemzője.)

– Egészségnevelés-környezetvédelem. (Általános iskolai tanulók életmódjának összehasonlító vizsgálata, egészségesen élnek-e a középiskolások, mentálhigiénés felmérések stb.)

– Egésznapos nevelés. (A napközis csoport élete, munkája, vezetése, veszélyeztetett gyerkek, személyiségfejlesztő foglalkozások.)

– A pedagógus, a nevelőtestület és a nevelési rendszer az iskolában. (Formális és informális személyi hierarchia, a tantestületek működése, az iskolai demokrácia diák- és szülőszemmel.)

A fenti témák bizonyítják, hogy a mű egyszerű olvasmány gyanánt is érdekes. Az olvasó válogathat pedagógiai munkájában: melyik részt hasznosítja és dolgozza fel, miközben összehasonlítja eredményeit a leírtakkal; mérlegeli, elfogadja, vitatja a megoldásokat. A könyv nélkülözhetetlen, minden pedagógus haszonnal forgathatja bárhol is tanít.

Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., 4034 Debrecen, Huszár Gál u. 31–33. 1998. 222 p.

DR. HAJZER LAJOS
JPTE BTK Szláv Filológiai Tanszék
Pécs

Ju. F. Ovszjannyikov: *Az orosz beszéd „aranymondásai"*

– (SZÓLÁSOK, KÖZMONDÁSOK, FRAZEOLOGIZMUSOK, TALÁLÓ KIFEJEZÉSEK) –

Jurij Firszovics Ovszjannyikov (1936–) azok közé az emberek közé tartozik, akik Oroszországban nem a „professzionális" frazeológusok számát szaporítják csupán; őt az anyanyelv egyik legérdekesebb területe a frazeológia „fertőzte meg". Ez azért is számít kuriózumnak, mert nálunk aligha található olyan ember, akinek a modern repüléstechnikai hivatás mellett eszébe jutna, hogy magyar frazeológiával foglalkozzék, és egy olyan szellemi mentort keressen magának, amilyet a kitűnő pilóta Ovszjannyikov talált magának Klara Ernovna Stejn személyében, aki a Sztavropoli Állami Egyetem professzora, a nyelvtudomány doktora. A szerző – a könyvhöz írt bevezetőjében – a könyvszerkesztőként is kitűnő szakember tanárnőt, „szerzőtársának" nevezi.

Ovszjannyikov maga is szabadkozik a könyvéhez írt előszóban (3. lap), ahol bevallja, hogy nem hivatásos nyelvész; a munkája a „hobbija" terméke csupán és nem önálló tudományos kutatásokra épül. A mindössze 4000 példányban megjelent könyve azonban számos olyan értéket tartalmaz, ami mellett aligha mehet el közönyösen a szakma, a frazeológia, amelyet nálunk többen – teljesen érthetetlenül és érzéketlenül – lebecsülnek, és eltekintenek az elvitathatatlan kutatási eredményeitől.

Ovszjannyikov személyében olyan szerzőről van szó, aki már fiatalon 3 keleti szláv nyelv (ukrán, belorusz, orosz) kultúrájával ismerkedhetett. Az ősi Novgorod tanárképző főiskoláján tanult, de az egykori Leningrád szelleme is hatott rá. A katonai szolgálattól való megválása (1975) után kezdett tudatosan foglalkozni az orosz szótárírás (lexikográfia) jeles szakemberei (V.I.Dal; D.Sz.Usakov; Sz.I.Ozsegov) munkáival, de erre az időszakra összegyűjtött szakirodalmi könyvtára már több ezer kötetnyire tehető.

Rendkívül értékes az a tanulmány a könyvben, amely bevezetésként került a munka elejére, s szerzője a nemrég Magyarországon járt K.E.Stejn professzor asszony. Ez az írás részletesen bemutatja a szerzőt, és alapos információkat nyújt az olvasónak a könyvben található anyagról, a könyv megszületésének céljáról és körülményeiről. (4–16. lap). A szólásokra, közmondásokra vonatkozó régebbi és újabb orosz kutatások kitűnő összefoglalását adja itt a sztavropoli egyetem ismert oktatója.

A könyv anyaga elrendezésében nem a tematikus elrendezési elvet követi, ami az utóbbi évek „frazeográfiai" munkáit jellemzi) vö. pl.: R.I.Jarancev: Szlovar- szpranvocsnyik po russzkoj frazeologii, Moszkva, 1981. és más kiadások), hanem az egyes frazeologizmusok „törzsszavainak" ábécérendjében kerül bemutatásra az összegyűjtött, prezentálásra szánt anyag. Ennek azonban megvannak a maga veszélyei; ez a „törzsszó" ugyanis néha vitatható, mivel a frazeologizmusok túlnyomó részében az egyes komponensek elvesztették a „hagyományos" lexikai jelentésüket, így az orosz frazeologizmus jelentése gyökeresen más, mint az őt alkotó komponenseké „összeadva" (vö. pl.: kak *kot* naplakal = olyan kevés, 99. lap).

Van olyan eset is, amikor Ovszjannyikov minden komponensnél adja a közölt frazeologizmust:

Pervij blin komon (171., 23., 95. lap), ami ugyan praktikus lehet a laikus számára (mert azt mindenütt megtalálja!), de ezáltal növekszik a könyv terjedelme oldalszámban:

Na bezribje i rak riba (21., 130., 240., 253. lap).

A szerző – összeállító nem szól arról, hogy tulajdonképpen kinek is szánja a könyvét: csak oroszoknak vagy külföldieknek (is)? Ez viszont agy sor nyitott kérdést hagy maga után... Még az oroszul tudó külföldinek is „magyarázni" kellene jó néhány orosz frazeologizmust, hogy az *mit* jelent, illetve *miért* pont ezt jelenti:

V Tulu szo szvojim szamovarom nye jezdjat (27.);

Popaszty kar kur vo scsi (119.); On nye v szvojej tarelke (292.) stb.

Meg kell jegyeznünk, hogy a könyvben közölt frazeologizmusok egy része nem ősi orosz frazeologizmus, hanem ún. jövevény frazeologizmus:

szinyij csulok (= kékharisnya, 262.); Vot ggye szobaka zarita (= Itt van a kutya elásva, 272.); Ruka ruku mojet = Kéz kezet mos, 130.) és sok más. (vö.: Ny.M.Sanszkij – V.I.Zimin – A. V. Filippov: Opit etimologicseszkovo szlovarja russzkoj frazeologii, Moszkva, 1987: 133., 31., 126., 72. p.).

Amikor a szerző néha megadja egyik – másik frazeologizmus jelentését („szemantizál"), itt-ott egyoldalúan történik az, mert az irodalmi nyelvben több jelentéssel (poliszémiával) is rendelkezhet egyik – másik közölt frazeologizmus:

Dorozska szkatyertyju! (263.lap – vö.: Frazeologi – cseszkij szlovar russzkovo jazika, 1978: 144.)

Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy található a könyvben olyan kapcsolat is, amely nem frazeologizmus: Sz radosztyju (= örömmel)

Ez nem felel meg a sanszkiji frazeológiafogalomnak, mert *nincs két, önálló szóhangsúllyal rendelkező komponense...*

Nem vitatjuk, hogy a könyv szerzője (összeállítója) találkozhatott a gyűjtőmunkája során a hagyományos (uzuális) alakoktól eltérő nyelvi kapcsolatokkal is, ezek terjesztése azonban aligha mondható minden esetben célszerűnek: Szobaka lajet, vetyer *noszit* (108., 146., 273.,: Uzuális: ... vetyer unoszit!)

Pjan, kak szapozsnyik (255., Uzuális: Pjot kak ...!)

Zubi szjel na etom (84.; Uzuális: Szobaku...!)

Mindezen „Achilles-sarkak" ellenére Ju.F.Ovszjannyikov könyve igen hasznos munkának bizonyulhat majd a hazai frazeológiaoktatásban elsősorban az egyetemeken, de az érdeklődők haszonnal forgathatják a díszes kiállítású könyvet, melynek megjelenését a pjatyigorszki „Rodnyik" szanatórium támogatta anyagilag.

(JU.F.Ovszjannyikov. Zolotije roszszipi russzkovo razgovora. Poszlovici, pogovorki, frazeologizmi, metkije virazsenyija Sztavropol, 1998. 365 p.)

DR. HORVÁTH LÁSZLÓ – PALOTAY FERENCNÉ DR.
Bessenyei György Tanárképző Főiskola
Nyíregyháza

Amit a pedagógiáról tudni érdemes...

A pedagógus szakma minden bizonnyal nagy kíváncsisággal és felfokozott érdeklődéssel várta az új pedagógiai kézikönyvet. Ezt a várakozást szított a Köznevelés, mely időről, időre mutatvány szócikkeket közölt a készülő műből. A Keraban Könyvkiadó gondozásában 1997 végére meg is jelent a legújabb, a század utolsó magyar pedagógiai Lexikonja[1] és kiegészítő kötete a Pedagógiai ki kicsoda, mely azoknak az élő személyeknek az adatait tartalmazza, akik a neveléstudománnyal közelebbi kapcsolatban vannak.

Műfaját tekintve az új lexikon sem tér el elődeitől, a korábbi lexikonoktól és enciklopédiáktól, amennyiben a pedagógia ismeretanyagát és tényanyagát feldolgozva, a széles olvasóközönség és egy szűkebb szakmai réteg tájékoztatását tekinti legfőbb céljának. Az első pedagógiai lexikon 1836-ban jelent meg Párizsban[2], majd 1843–47-ben Németországba, Grimma városában. Ezeket a kiadásokat követte még nagy számú európai kiadás, melyek az előző kiadások értékeiből sokat átvéve egyre bővítették és korszerűsítették a rohamosan fejlődő neveléstudomány tény- és ismeretanyagát. Csaknem 100 évvel a párizsi kiadás után a magyarok is megjelentették első tudományos igénnyel összeállított pedagógiai lexikonjukat[3] Fináczy Ernő, Kornis Gyula és Kemény Ferenc szerkesztésében.

1976-ban jelent meg a négykötetes pedagógiai lexikon[4] Nagy Sándor főszerkesztésében, mely a megváltozott társadalmi körülményeknek megfelelően, a korszak uralkodó ideológiájától át- meg átszőve, sajátos értelmezésben interpretálta a neveléstudomány akkoriban legfontosabbnak tartott fogalmait.

Az 1989-es rendszerváltás után azonnal felmerült egy új szellemű pedagógiai lexikon elkészítésének

gondolata, de az ezzel kapcsolatos munkálatok csak 1995-ben kezdődtek meg. A háromkötetes „végeredmény" két és fél év multával készen is lett. Rekordidő alatt hozták létre a közreműködők: egyes témakörein 20-nál több szerkesztő irányításával közel 400 szerző dolgozta ki a körülbelül 10.000 szócikk tartalmát. Köztük szép számmal találhatók vidéki munkatársak is. A nem budapesti főiskolák, egyetemek szakembereinek közreműködése örvendetes tény, a debreceni, nyíregyházi, pécsi, békéscsabai stb. szerkesztők oroszlánrészt vállaltak a munkálatokból. A lexikon közreműködőinek életkorát tekintve, a 60-as években született, zömmel PhD-sok a legifjabbak – a doyenek egyike valószínűen az 1914-ben született Zibolen Endre professzor.

Szerzői szándéka szerint a mű tankönyv jellegű. Célzott közönsége elsősorban az egyetemek, főiskolák ifjúsága. Ugyancsak ambicionálja a kézikönyv az „amatőr olvasó", a szülők és a pedagógia kérdései iránt érdeklődők kitüntető figyelmét.

A szerkesztők célja volt többek között a szélsőségek, az akár indokoltnak tűnő indulatok kerülése. Igen helyesen nyilatkozta egyikük a rádiós bemutatáskor: „...a lexikon ne legyen a tudományos tetemrehívás színtere..." Így szándéka szerint – sem a szenvedélyes rehabilitálásnak, sem a posztszocialista véleményformálásnak nem adott helyet.

A deklarált célból adódott, hogy erősen törekedtek arra a munkatársak, hogy a szócikkekbe foglaltak szakszerűségük, pontosságuk mellett a lehetséges mértékben közérthetőek is legyenek. Ez a törekvés a tudományos igény mindenáron való megőrzésére néhány részterület (orvostudománnyal érintkező fogalmak, kutatásmetodika stb.) kifejtőjét ugyancsak próbára tette.

A szerkesztők elhatárolják magukat elődeiktől (a korábbi lexikonoktól), dehát a kontinuitás azért mégiscsak megteremtődik így-úgy, tartalmi vagy formai szempontból. A Révay-féle lexikont egy igen fontos, nem csupán formai megoldásban követik – azaz valamennyi szócikk szerzője vállalja magát; a 70-es évekbelit pedig oly módon, hogy egyik-másik szócikkét átveszi. A teljesség igénye nélkül néhány példa: transzfer törvénye, Trapp stb.) S ha már az átvételeknél tartunk egy kultúrtörténetileg mindenképpen érdekes „kölcsönzés" feltünt a friss kiadvány lapozásakor, a III. k. 328. lapján a Szabad Gyermekek Háza címszónál, mely a Rosszijszkaja Pedagógicseszkaja Enciklopédija 1993-ból való.

A lexikon innovatív törekvéseit legjobban tükrözik azok az új tudományterületek, melyek méltán kaptak helyet a hagyományos részdiszciplinák között. Így az oktatásgazdaságtan, oktatástechnológia, informatika, infrastruktúra, kutatásmódszertan, nyelvpedagógia, nevelésszociológia, pedagógiai szolgáltatás címszók alatt közöltek, tartalmazzák azokat a legfrissebb tudományos eredményeket, melyek az elmúlt néhány évben születtek. Merthogy a vadonatúj címszavak (vagy legalábbis egy részük) eddig nem is szerepelhettek volna, hisz a pedagógiai jelenség a közelmúlt néhány év termékének számít. Példaként említjük meg az alábbiakat: interaktív-interaktivitás, PhD, multimédia, internet, Béke hadtest, Világbank, Leonardo program...stb.

Azért ki-ki szakterületén, érdeklődési körén belül talál (fájó) hiányokat. Például A. Lewin miért nem található a többi neves pedagógus között, vagy az egészségmagatartás fogalma miért maradt ki a szerkesztésből?

Ha már az egészségnevelésnél tartunk, meg kell jegyeznünk, (bár ez a szerzők nagy száma miatt egészen természetes) hogy néhány szócikk kidolgozása nem teljes mértékben felelt meg a főszerkesztők és szerkesztők támasztotta magas tudományos követelményeknek. Az egészségnevelés esetében a szakember olvasó joggal hiányolhatja a fő feladatok negligálását, bírálva azt a technikát, mely egyes feladatokat (pl. mentálhigiénia) kiemelnek, mások pedig (pl. a személyi- és környezethigiénia vagy az egészséges testmozgás stb.) még csak utalásszerűen sem jelennek meg a szócikkben.

A szócikkek tehát magukon viselik szerzőjük kézjegyét. Ezért nem egységes a kézikönyv, de általában ez nem válik kárára. Élvezetes egyik-másik fogalom, téma(kör) kifejtése. Árnyalt, tartalmas sok zenei neveléssel foglalkozó szócikk, és tartalmas-informatív például az alternatív iskolák tárgyalása. Mi tagadás, akadnak kilúgozott, a lehetségesnél szárazabb módon kifejtett címszavak – pl.: önképzőkör, speciálkollégium, tudományos diákkör. Némely kifejtés, mint például a „kredit" indokolatlanul szűkszavú, ha összevetjük modern angolszász kézikönyvekkel.

Jó a tipográfia – a képelhelyezés, tördelés. Kellemes tapintású a kötés.

Az ok, amiért többször kézikönyvként emlegetjük a művet, elsősorban az, hogy oktatói munkánk során a pedagógia szigorlaton egy-egy témakifejtést hallgatva az a meggyőződés alakult ki bennünk, hogy a hallgatók közül jó néhányan valóban kézikönyvként (ötletadóként) forgatták.

Egy szaklexikon tényleges értéke a használatbavétel után válik el. A Pedagógiai Lexikonról – megjelenése után egy esztendővel – elmondhatjuk, hogy jól kezelhető, a pedagógiai ismeretek közvetítését, a témák öntevékeny feldolgozását segítő, ha nem is tökéletes kézikönyv.

JEGYZETEK

[1] Pedagógiai Lexikon Főszerk.: Báthory Zoltán és Falus Iván Bp. 1997. I–III. köt.

[2] Monard, T.V.: Dictionaire général, usuel et classique d'education d'instruction et d' ensignement (Paris, 1836.)

[3] Magyar Pedagógiai Lexikon I–II. rész. Szerk.: Fináczy Ernő, Kornis Gyula és Kemény Ferenc: Révai Irodalmi Intézet kiadása Bp. 1933-34. (Természetesen Molnár Aladár: Néptanítók ismerettárát (1873), Verédi

Károly: Pedagógiai Encyklopaediáját (1884), Kőrösi Henrik és Szabó László által szerkesztett: Az elemi népoktatás enciklopédiája (1911) – című kevésbé jelentős műveket leszámítva.)
[4] Pedagógiai Lexikon Főszerk.: Nagy Sándor Bp. 1976–79. I–IV. köt.

DR. DOMBI ALICE
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola
Szeged

Dr. Oláh János: Mester János élete és munkássága

A XX. század jelesei sorozat első köteteként jelentette meg az APC Stúdió Oláh János: Mester János életművét bemutató monográfiáját.

A szerző Mester János professzor életútját követve nyomon, munkásságának pedagógiai, pszichológiai, filozófiai elemeit tárja fel, megismertetve az olvasóval egy sokoldalú, páratlan műveltségű tudós tanárt. A monográfia bemutatja Mester János diákéveit, azokat a hatásokat, amelyek a középiskolában, majd papnövendékként érték. Bölcsészdiplomát szerzett és elvégezte a hittudományi egyetemet is. Mind a két területet művelte, doktori címet is szerzett. Életének jelentős szakasza volt – a szerző szerint – amelyet az Erzsébet Nőiskola, majd Szegeden a Polgári Iskolai Tanárképző Intézet tanáraként töltött. 1930-ban nyilvános rendkívüli tanár lett a szegedi egyetemen. Tanított filozófiát, pedagógiát. Részt vett az egyetem vezetésében, dékáni, prodékáni tisztségeket töltött be.

Kivette részét a tudományos életből is, tagja volt a Magyar Filozófiai Társaságnak, a Magyar Pszichológiai Társaságnak, a Magyar Pedagógiai Társaságnak. A Gyakorlati Lélektani- és Gyermektudományi Társaság igazgatósági tagjaként működött. A Budapesten létrehozott Lélektani Laboratóriumban Nagy László munkatársaként az elméleti lélektant művelte. A tanítás-tanulás pszichológiai jelenségeivel, az akarat és jellem jellemzőivel foglalkozott. Kutatásainak eredményeit a pedagógiai gyakorlat is hasznosíthatta.

Papi pályája is magasra ívelt: 1938-ban pápai prelátus lett, magas egyházi hivatalokat viselt.

Több nyelven beszélt és olvasott. Nagy hatást gyakorolt tanítványaira, akiknek mintát adott tudásával, műveltségével, emberi társával, modern pedagógiai elveivel.

A monográfia szerzője Mester János munkásságából azokat a területeket elemzi részletesebben, amelyek a pedagógust mutatják be. A logikusan megszerkesztett mű józan tárgyilagossággal, elfogulatlanul, ugyanakkor empátiával mutatja be a reformpedagógia híveként ismert, tanítványaira, kortársaira nagy hatást gyakorló embert. Oláh János az olvasó számára élet- és emberközelbe hozza a tudós tanárt, képet ad tudományos és kulturális tevékenységéről, fejlődéséről, bemutatja vívódó alkatát.

A könyvet pedagógusok, tanárjelöltek számára ajánljuk, de hasznos olvasmány lehet mindazoknak, akiket érdekel a neveléstörténet, vallástörténet és a filozófia.

A szép kivitelű kötet az APC Stúdió kiadványa, Gyula, 1998.

DR. DOMONKOS JÁNOS
Fővárosi Iskolaszanatórium
Budapest

A Galyatetői nagyszálló megnyitásának 60. évfordulójára

(KODÁLY-EMLÉKEK)

A szállodatörténetet patinás Kodály – emlékek fémjelzik: emberi és zenei nagysága példaértékű a magyarság számára. Illyés Gyula írja: „Igazi tanítása a nevelők számára az, hogy bármily területén működünk az életnek, ha ott olyan erővel, olyan egyenes jellemmel végezzük munkánkat, amire ő adott példát, akkor az ő nyomdokain részesei lehetünk egy egész nemzet nevelésének, irányításának."

Amit vállalt: Magyarország újjáteremtése zenében. Nemzedékek tudatát formálta újjá. Hitet, bizalmat és távlatot adott, életcélt és meggyőződést. Tanítványa volt a valamennyi magyar költő, művész és zenész, minden alkotó szellem: egész Magyarország.

Galyatető (965 m) a Mátra kedvelt magaslati gyógyüdülőhelye. A pormentes, tiszta levegő, a sok napsütés különösen a légzőszervi és asztmatikus panaszok csökkentésére előnyös. Fejlődése a múlt századvégén kezdődött. A Mátra Egylet ekkor építette első menedékházát, amely az első világháború alatt elpusztult, és a helyébe 1921–24-ben épített pedig a második világháborúnak esett áldozatul.

Kodály Zoltán (1882–1967) szerette a hegyvidéket, nemcsak a Mátra szépsége, hanem a fellelhető gazdag népzenei és kulturális emlékei is vonzották. Az 1964-ben Molnár Antalhoz írt levelében a legrégebbi gyalyai emlékeit idézi: „Tátra, Fátra híján a Mátra maradt... Jó itt, de szívesen elcserélném azzal a lyukas fakunyhóval, amelyben megháltam jó 60 éve, mikor először jártam itt. Egyetlen épület volt itt messze tájon."

A magyar nemzet önmagát tiszteli, amikor halhatatlan fia emlékét felidézi. Galyatetőn eljárt az ugyancsak terméskőből épült kis hegyi kápolnába (ma már Kodály-kápolna, mely az ország legmagasabban fekvő egyházi intézményre. Színes üvegablakai Hegyi Szent Bernát (Magyaroroszági Kárpát Egyesület), Szent Hubertus, a vadászok védőszentje. (Kodály Zoltánné emlékére Sztehló Lili) és az Árpád-házi magyar szentek Szent István, Szt. László, Szt. Imre, Szent Erzsébet, Szent Margit alakjait ábrázolják. A hátsó falakon, márványtáblákra vésve a Boldogasszony Anyánk (1714) himnikus sorai olvashatók. Emléktábla rögzíti: – Galyatetőn pihenve Kodály Zoltán kápolnánk harmónium mellett komponálta a Csendes misét. – 1942. ápr. 9–18. között ebben a számára oly kedves galyatetői miliőben, korábbi vázlatai felhasználásával fejezi be a Mester az orgonára írt Csendes misét. Európában háború volt, mégis az egész alkotás felett ott lebeg a béke nemes tisztasága, melyet a szerző akkor csak áhítani, zenéjében megálmodni tudott. A meghitt kápolnában látható Kodály portréja is, hisz a zeneköltő bőségesen adakozott a kis templom szépítésére.

Ebből az orgonamiséből íródott 1944. máj. 7-re a kodályi egyházi zene gyöngyszeme, a MISSA BREVIS, melyet a Bazilikában Pécsi Sebestyén adott elő. A galyatetői improvizációkból Kodály azt évek során szöveggel énekelhetővé alakította; a tisztán hangszeres misét vegyeskarra és orgonára dolgozta át. A RÖVID MISE alcímében ez olvasható: IN TEMPORE BELLI = a háború idején. Kodály mélyen vallásos, hitvalló katolikus volt. Élete egybeforrt zenéjével, amelyben nagy teret foglalnak el egyházi művei. Ő azonban nem választja ketté világi és egyházi alkotásait. Ezek teljes egységet alkotnak. A Psalmus Hungaricus (Magyar Zsoltár) egyaránt hazafias, népi és vallásos. A Budavári Te Deum latin szövegű mise Budának a töröktől való visszafoglalására állított emléket. Hazaszeretete, a nemzet féltése a Zrínyi szózata (1954) c. művében csúcsosodik ki, amelyben Zrínyi szavai folyton visszatérnek: Ne bántsd a magyart!

A Madárka c. gyűjteményéből írtuk ki: Serkenj fel, kegyes nép; Újesztendő, vígságszerző; Szőlőhegyen keresztül; Elment a madárka; Zöld erdőben; Magos kősziklának; A csitári hegyek alatt; Aki szép lányt akar venni; Gerencséri utca; mind-mind Kodály gyűjtése. Két híres, jól ismert műve pedig – a Háry János és a Székelyfonó – azt bizonyítja, hogy népdalaink a színpadon is megállják helyüket.

A Galyatetői Nagyszálló megnyitása ma is Kodály tanítását juttatja eszünkbe: „...Magunkévá kell tennünk a nyugateurópai zenei hagyomány minden értékét. Minden igyekezettel rajta vagyok, hogy növendékeim a polifón stílust minél jobban megtanulják. Nekünk azonban nemcsak aurópai, hanem egyben magyar zenészeket kell nevelnünk... Csak az európai és magyar hagyomány egybeolvasztása hozhat létre olyan eredményt, amely a magyarság számára is jelent valamit... A magyar zeneéletet, ha nem akarjuk, hogy egy kis, idegen műveltségű körre szorítkozzék át meg át kellene itatni a népzenével. Mi a magunk lábán akarunk állni és az egész világ kultúrájából azt akarjuk felszívni, ami nekünk használ, ami minket táplál, erősít. Amiből megtanuljuk a magunk lényegét minél teljesebben kifejezni. Nem akarunk többé zenei gyarmat lenni. Nem akarunk idegen zenekultúrát majmolni. Megvan nekünk a magunk mondanivalója, a világ kezd már ránk figyelni. A magyar zenét nem mi találtuk ki. Megvan az már ezer éve. Mi csupán ápolni, őrizni akarjuk a régi kincset, és ha olykor megadatik nekünk, gyarapítani." (Világ 1925. jún. 14.)

Kiadja a Módszertani Közlemények Baráti Társasága
A kiadásért felel: Dr. Siposné Dr. Kedves Éva
Kiadóhivatal: 6725 Szeged, Hattyas sor 10. Telefon: 62 454-000/6346
Szerkesztőség: 6725 Szeged, Hattyas sor 10.
Évente 5 alkalommal jelenik meg. Évi előfizetési díja: 500 Ft.
A címlapot tervezte: Fischer Ernő
Megjelent: 2500 példányban
CORRECT Kft. Szeged
Felelős vezető: Duba Tamás ügyvezető
ISSN 1219–0608

A MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK KÖNYVTÁRÁNAK EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

1. Óraleírások és elemzések, 1967.
(Előszó: Miklósvári Sándor – Szerkesztő: Németh István)

2. A pedagógusképző az „Olvasó népért", 1969.
(Előszó: Fischer Ernő – Szerkesztő: Németh István)

3. Hazaszeretetre való nevelés, 1970.
(Előszó: Drien Károly – Szerkesztő: Németh István)

4. Petőfi az iskolában, 1972.
(Előszó: Miklósvári Sándor – Szerkesztő: Hegedűs András, Miklósvári Sándor)

5. A korszerű matematikatanítás néhány témaköre az általános iskolában, 1974.
(Előszó: Szendrei János – Szerkesztő: Szendrei János)

6. Kunstár Jánosné: Feladatgyűjtemény az általános iskolai ideiglenes matematika tantervhez, 1977.
(Előszó: Szendrei János – Szerkesztő: Szendrei János)

7. Az osztályközösség megismerése, 1981.
(Előszó: Gácser József – Szerkesztő: Gácser József)

8. Az orosz nyelv tanítása az általános iskola 4. osztályában, 1982.
(Előszó: Hanga Mária – Szerkesztő: Fülöp Károly, Lengyel Zsolt)

9. Gácser József: Demokratizmus és általános iskola, 1985.
(Előszó: Dobcsányi Ferenc – Szerkesztő: Dobcsányi Ferenc)

10. Mágoriné Huhn Ágnes – Puskás Albert: Számítógép az általános iskolában, 1986.
(Előszó: Szendrei János – Szerkesztő: Dobcsányi Ferenc)

11. R. Molnár Emma – Vass László: Stilisztikai ábécé a magyar nyelv és irodalom tanításához, 1989.
(Előszó: R. Molnár Emma – Szerkesztő: Dobcsányi Ferenc)

*

A Módszertani Közlemények Kiadóhivatala tájékoztatásul közli, hogy könyvsorozatunk 9., 10. és 11. kötete még kapható. A 9. kötet ára 40, a 10. kötet ára 60, a 11. kötet ára pedig 120 Ft. Viszont a 9. és a 10. kötet 10 példányos megrendelése esetén 50%-os, a 11. kötet esetében pedig 25%-os árkedvezményt biztosítunk mindaddig, amíg a készlet tart.

A megrendeléseket postai levelezőlapon a következő címre kérnénk: ***Módszertani Közlemények Kiadóhivatala, 6725 Szeged, Hattyas sor 10.***